

Tomasz Kasprzak

EDUKACJA KULTUROWA W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

diagnoza w ramach zadania

BARDZO MŁODA KULTURA NA DOLNYM ŚLĄSKU

Wrocław 2016

Projekt jest dofinansowany ze środków budżetu Narodowego Centrum Kultury w ramach
programu Bardzo Młoda Kultura 2016-2018
oraz Województwa Dolnośląskiego

Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu

Instytucja
Kultury
Samorządu
Województwa
Dolnośląskiego

**DOLNY
ŚLĄSK**

Kilka słów wstępu

Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu prowadzi od 2011 pionierski program działań mających na celu stworzenie sieci wzajemnych powiązań pomiędzy instytucjami kultury. Początkiem tych działań było stworzenie Systemu Zarządzania Informacją o Kulturze na Dolnym Śląsku, którego najbardziej widoczną częścią jest portal Dolnośląska Kultura i Sztuka www.dokis.pl. W działania Systemu Zarządzania Informacją włączyło się ponad sto instytucji kultury działających na Dolnym Śląsku. Program Bardzo Młoda Kultura Narodowego Centrum Kultury stwarza unikalną możliwość poszerzenia tych działań o instytucje edukacji. O wadze wymiany informacji, doświadczeń i budowie zaufania pomiędzy światem instytucji kultury a szeroko rozumianą sferą edukacji świadczą dobitnie prezentowane niżej wyniki badań.

Pragniemy podziękować Narodowemu Centrum Kultury za możliwość partycypacji w tak pionierskim i znaczącym zarazem programie.

Szczególne podziękowania kierujemy na ręce Pana Cezarego Przybylskiego, Marszałka Województwa Dolnośląskiego i Pana Tadeusza Samborskiego, Wicemarszałka Województwa Dolnośląskiego odpowiedzialnego za kulturę.

Dziękujemy wszystkim partnerom w ramach projektu Bardzo Młoda Kultura na Dolnym Śląsku: Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej we Wrocławiu, Stowarzyszeniu Dyrektorów Samorządowych Instytucji Kultury, Dolnośląskiemu Ośrodkowi Doskonalenia Nauczycieli, Dolnośląskiemu Kuratorium Oświaty we Wrocławiu, Towarzystwu Edukacji Otwartej, członkom wszystkich zespołów tworzących programy regrantingowe oraz osobom w nich uczestniczącym.

Projekt realizowany był przez zespół w składzie: Arkadiusz Sikora, koordynator Programu Bardzo Młoda Kultura na Dolnym Śląsku, Maciej Borowski, dr. Ryszard Kessler, Paweł Kamiński, Marek Szark. Dziękujemy również wszystkim osobom, które poświęciły swój czas, zaangażowanie i inspirujące pomysły, bez których nie mogłoby powstać niniejsze opracowanie.

Spis treści

Kilka słów wstępu	3
Najważniejsze ustalenia badawcze	6
Wstęp	14
Założenia metodologiczne – przyjęty model diagnozy	15
Przegląd istniejących opracowań	18
Szczegółowe ustalenia badawcze	23
1. Kto zajmuje się edukacją kulturową w regionie?	23
2. Obszary i metody prowadzenia edukacji kulturowej w regionie.....	28
3. Uczestnicy działań edukacji kulturowej	31
4. Współpraca i komunikacja	37
Co dalej? Rekomendacje w oparciu o wyniki badań.....	44
Podsumowanie	48
Aneks metodologiczny	49

Najważniejsze ustalenia badawcze

Poniżej prezentujemy kluczowe wnioski. Zostały sformułowane na podstawie analizy danych zastanych, danych pochodzących z ankiet oraz materiału jakościowego. Analiza ilościowa bazuje na wynikach ankiety (w badaniu ilościowym wzięło udział 945 respondentów 515 osób wypełniło ankietę), analiza jakościowa oparta jest na badaniach wizualnych oraz wywiadach z uczestnikami projektu (30 osób) oraz wywiadach z dyrektorami DK z regionu współpracującymi z OKiS (10 IDI).

- Ze względów geograficznych oraz historycznych **działania z obszaru edukacji kulturowej w województwie są rozproszone, choć istnieje rozbudowana sieć podmiotów zajmujących się szeroko rozumianą edukacją kulturową**. Rozległość województwa (powierzchnia to 19.946,7 km², liczba ludności to 2.904.198 osób) kwestia bazowania na infrastrukturze kulturalnej powstałej z połączenia w 1999 w ramach województwa dolnośląskiego poprzednich województw: wrocławskiego legnickiego, jeleniogórskiego, wałbrzyskiego i części leszczyńskiego oraz kaliskiego. Taka sytuacja powoduje m.in. problem z przepływem i wymianą informacji o sposobach realizacji działań w obszarze kultury, różnych kultur organizacyjnych instytucji. Ponadto ograniczenia współpracy wynikają m.in. z odległości w obrębie województwa. Wobec braku spójnego systemu mamy do czynienia z sytuacją, w której każdy dyrektor instytucji kultury wpracował własną koncepcję pracy – wypadkową jego kreatywności i kompetencji, nacisków ze strony władz oraz związanej z tym, pozycji dyrektora wobec JST.
- **Działania z obszaru edukacji kulturowej prowadzone przez instytucje oświatowe mają ograniczony charakter**. Dane z badania „Wrocławska diagnoza problemów społecznych” z 2010 roku prowadzonego m.in. wśród mieszkańców Wrocławia pokazują, że szkoły posiadają dość rozbudowaną ofertę zajęć pozalekcyjnych. Jednak najczęściej uczęszcza się na zajęcia sportowe oraz naukę języków obcych. Co trzeci respondent wymieniał kółka zainteresowań organizowane przez szkołę. Mniejszą popularnością cieszyły się zajęcia artystyczne i kulturalne dla młodzieży (29% badanych

mieszkańców Wrocławia wskazywało, że ich dzieci uczestniczą w takich zajęciach)¹. Na podobne zjawisko w regionie wskazywali badani w ramach diagnozy dyrektorzy DK oraz uczestnicy warsztatów w ramach BMK. Diagnoza pokazuje, że **w szkołach prowadzone są liczne działania z obszaru edukacji kulturowej (we współpracy z instytucjami kultury), ale dotyczą one głównie dzieci w klasach 1-3** (przybierają one formę wyjść do teatru i innych instytucji kultury, lekcji w instytucjach kultury). Na dalszych etapach kształcenia edukacja kulturowa, jeżeli się pojawia, jest najczęściej rezultatem pasji i świadomości konkretnych nauczycieli organizujących działania kulturalne w szkołach (nie ma charakteru systemowego i dotyczy wybranych uczniów).

- Bariery w uczestnictwie mieszkańców w działaniach kulturowych realizowanych przez lokalne podmioty można podzielić na dwie kategorie. Po pierwsze **kwestia dotycząca obszaru motywacji i samoświadomości, po drugie ograniczenia finansowe**.
- W odniesieniu do motywacji można wskazać, bazując na wynikach „Wrocławskiej diagnozy problemów społecznych” z 2014, że jako barierę w dostępie do kultury 23% badanych wskazało, że nie mają czasu na korzystanie z oferty kulturalnej, prawie 18% wskazało, że wyłączają ich obowiązki zawodowe i 17%, że wyłączają ich obowiązki domowe². Wyniki pokazują stosunkowo niską rangę tej oferty wśród mieszkańców i/lub postrzeganie jej jako mało atrakcyjnej. Na ten wątek wskazywali bardzo mocno badani dyrektorzy lokalnych DK.
- W odniesieniu do kwestii finansowych badanie „Wrocławska diagnoza problemów społecznych” w 2010 oraz w 2014 wskazują na podstawie analizy budżetów gospodarstw domowych mieszkańców, iż wydatki na kulturę i rozrywkę należą do najbardziej wrażliwych ekonomicznie i deficytowych. W tym samym badaniu 25% wrocławian wskazało, że barierą w uczestnictwie w kulturze jest brak pieniędzy na ten cel w budżecie domowym. Można stwierdzić, że regularne uczestnictwo w płatnych formach kultury jest zjawiskiem niszowym, które w ciągu roku mobilizuje między 9 a 14% mieszkańców w wieku 15-80 lat.

¹ Patrz. „Wrocławska diagnoza problemów społecznych. Raport z badań socjologicznych nad mieszkańcami miasta” (http://www.mops.wroclaw.pl/uploaded/wroclawska%20diagnoza/raport_diagnoza%20mieszka%C5%84c%C3%B3w%20Wroc%C5%82awia%202009.pdf)

² http://uni.wroc.pl/sites/default/files/Wrocławska_diagnoza_spoleczna_UWr_2014.pdf

- **Pod względem formy samego uczestnictwa, dominują imprezy masowe.** Mieszkańcy korzystający z oferty kulturalnej wybierają najliczniej imprezy masowe (muzyczne lub festyny). W 2014 roku prawie 62% badanych w ramach „Wrocławskiej diagnozy problemów społecznych” w ostatnim roku uczestniczyło w imprezach masowych muzycznych lub festynach, na drugim miejscu jest chodzenie do kina (51%). Jedynie 25% w ciągu roku uczestniczyło w zajęciach DK, a niecałe 20% zaangażowało się amatorsko w tworzenie, przetwarzanie filmów, obrazów.
- **Znaczną barierą w rozwoju edukacji kulturowej jest podejście władz samorządowych do prowadzonych przez nich instytucji kultury.** Lokalne instytucje kultury traktowane są często jako narzędzia promocji lokalnych samorządów, zostają im zlecane zadania przekraczające ich kompetencje i zakresy działań (oprócz promocji także działania w obszarze sportu, turystyki). Jak ujmuje to jeden z badanych dyrektorów: „Jak nie ma w mieście pomysłu kto ma to zrobić, to wrzuca się to domowi kultury, nie patrząc na nasze możliwości, cele statutowe”. Takie podejście łączy się często z przeświadczeniem, że „kultura ma się utrzymać”, czyli że działania kulturalne i artystyczne prowadzone przez lokalne instytucje kultury powinny w najlepszym wypadku przynosić zyski (organizacja koncertów, wystawianie spektakli) a w najgorszym wypadku powinna nie generować kosztów.
- Z powyższym problemem wiąże się **bariera związana z finansowaniem edukacji kulturowej ze środków publicznych.** Zgromadzone w diagnozie dane pokazują, że jest to jedna z podstawowych bolączek lokalnych instytucji zajmujących się kulturą. Wszyscy badani dyrektorzy DK podkreślali trudności związane ze zdobywaniem i rozdysponowaniem środków na działalność instytucji realizujących edukację kulturową. Również analiza danych zastanych pokazuje, że do istotnych barier w rozwoju edukacji kulturowej, a tym samym do ograniczenia możliwości poszerzania udziału w kulturze coraz szerszych kręgów społecznych, zaliczyć można - jak wynika z analizy omawianych badań, a szczególności zawartych w aplikacji projektu Wrocław Europejską Stolicą Kultury 2016 – ograniczenia finansowe powodujące ubożenie programu instytucji i placówek kultury, wysokie koszty biletów, ograniczenia infrastrukturalne oraz zmniejszanie oferty dla mniej zasobnych mieszkańców. Często wskazywano, że ten stan rzeczy jest efektem niewłaściwego i niedostatecznego

finansowania kultury przez instytucje państwowe bądź samorządowe, nieprzejrzystości konkursów, traktowania potrzeb kulturalnych jako mało istotnych przez decydentów.

- **Sieci współpracy pomiędzy różnymi podmiotami są płytkie i akcyjne.** Wiąże się to z wyżej wspomnianym rozproszeniem instytucji, ale również, jak pokazuje diagnoza z ograniczonej współpracy instytucji kulturalnych z instytucjami oświatowymi. Badani dyrektorzy DK oraz część uczestników warsztatów w ramach BMK wskazują, iż szczególnie na poziomie lokalnym, wiele instytucji edukacyjnych nie dostrzega wartości współpracy z takimi instytucjami jak domy kultury. Część dyrektorów szkół wychodzi z założenia, wynikającego często z przesłanek finansowych i logistycznych, że lepiej jest zakupić ofertę kulturalną od firm komercyjnych (np. realizujących spektakle na terenie szkół) niż organizować wyjścia młodzieży do ośrodków i centrów kultury.
- **Diagnoza pokazuje proces przekształcania się instytucji kultury.** Badani dyrektorzy DK wskazują na dążenie do prowadzenia działań lokalnych na zasadzie partnerstwa z mieszkańcami, odnoszenia się do ich potrzeb, otwartości na sugestie. Dyrektorzy widzą potrzebę autentycznego dialogu z mieszkańcami, tak by z jednej strony nie stracić tych mieszkańców, z drugiej zaś strony, by działania kulturalne bazowały i odnosiły się do lokalnego kontekstu. Ten proces ma swoje źródła m.in. w Programie *DK + Inicjatywy Lokalne*. Widać proces otwierania się wybranych domów kultury na lokalne inicjatywy, jest większy przepływ wiedzy pomiędzy DK (uczenie się od siebie ma miejsce dzięki spotkaniom dyrektorów DK w których jednorazowo bierze udział nawet 40 dyrektorów).
- **Jednocześnie wyzwaniem jest utrzymanie i podnoszenie kompetencji kadr realizujących edukację kulturową.** Utrzymanie zaangażowania instruktorów i animatorów w sytuacji trudności jakie generuje praca w terenie (konieczność wyjazdów, często praca w weekendy i święta oraz stosunkowo niska oferta finansowa dla pracowników DK) jest trudne. W badaniach – m.in. w opracowanej na potrzeby Wojewódzkiej Strategii dla Dolnego Śląska „Analizie systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu” oraz przytaczanych wcześniej badaniach nt. „Uczestnictwo w kulturze mieszkańców województwa dolnośląskiego” – wskazywano często na olbrzymie znaczenie, jakie w kształtowaniu procesów edukacji kulturowej, ma

właściwy poziom kadr działających w tym obszarze. Dość powszechnie podkreślano braki w tym zakresie. Wskazywano, iż poziom wykształcenia i kompetencji kadr w kulturze często nie jest odpowiedni do zadań jakie stawiane są animatorom i edukatorom kultury. Podkreślano, że dla osiągnięcia niezbędnej skuteczności edukacji kulturowej konieczne jest pilne rozszerzenie procesu kształcenia i doksztalcania kadr. Aby mogły one sprostać obecnym wymogom do wprowadzania w kulturę, powinny legitymować się nie tylko kompetencjami przedmiotowymi i metodycznymi, lecz także merytorycznymi, obejmującymi: wiedzę o kulturze, szerokie zainteresowania sztuką, samodzielność w kreowaniu sądów i opinii, również własną aktywność kulturową.

- **Lokalne instytucje kultury (szczególnie DK) wydają się bardzo dobrze zakorzenione w lokalnych społecznościach.** Prowadzący je dyrektorzy to w większości wypadków animatorzy o długoletnim stażu, często wywodzącym się z amatorskiego ruchu artystycznego. Można powiedzieć, że widoczne jest zróżnicowanie kompetencji i doświadczenia pomiędzy kadrą kierowniczą (dyrektorami DK) a instruktorami i animatorami (młodzi, często z ograniczonym doświadczeniem stosunkowo szybko odchodzący z instytucji kultury np. do oświaty).
- W odniesieniu do domów kultury, można na podstawie naszych badań wzmocnić wniosek wynikający z ewaluacji Programu *DK+ Inicjatywy Lokalne* – jak podkreślają autorzy ewaluacji „ten program pomógł <<ukorzeńić>> domy kultury w społeczności lokalnej, ale przede wszystkim wśród osób, które już wcześniej pozostawały z nim w jakimś kontakcie”³. Diagnozowani dyrektorzy DK podkreślają długofalowy efekt *DK + Inicjatywy Lokalne* polegający właśnie na wzmocnieniu relacji z odbiorcami, możliwości rozszerzania oferty opartej o zaangażowanie mieszkańców zaktywizowanych w *DK + Inicjatywy Lokalne*.
- **Badanie uwidacznia traktowanie edukacji kulturowej jako mechanizmu akulturacji i/lub socjalizacji mieszkańców** (szczególnie chodzi tu o młodych odbiorców działań instytucji). Samo pojęcie *edukacji kulturowej* jest niejednoznaczne dla badanych i często wzbudzało kontrowersje i dyskusje w ramach Programu *Bardzo Młoda Kultura* w województwie. Można jednak stwierdzić, że wspólnym mianownikiem edukacji kulturowej jest funkcja wychowawcza, socjalizująca odbiorców do

³ „Ocena wybranych aspektów programu Dom Kultury+ Inicjatywy Lokalne 2015” Raport końcowy, s.19

kompetentnego, podmiotowego uczestnictwa w kulturze. Szczególnie chodzi tu o tworzenie nawyku obcowania z kulturą, kompetencji ekspresji kulturowej (poprzez sztukę). Analiza danych zastanych pokazuje, że wprowadzie samo pojęcie edukacji kulturowej zasadniczo jest w omawianych badaniach rozumiane podobnie - można przyjąć, że we wszystkich badaniach uznaje się edukację kulturową za proces, który przygotowuje odbiorców do aktywnego i świadomego uczestnictwa w kulturze. Niejednokrotnie uzupełnia się te określenia o pojęcie krytycznego udziału w kulturze. Równie częstym jest stosowanie zamiennie pojęć edukacji kulturowej z upowszechnianiem kultury. Edukację kulturową określa się też jako edukację twórczą, służącą do korzystania z ofert instytucji kulturalnych, wyrabiającą nawyki poszanowania dla różnorodności i odmienności w odniesieniu do innych kultur. Edukacja kulturowa określana jest również, jako kształtowanie i stałe podnoszenie kompetencji kulturalnych – zarówno jednostek jak i grup społecznych.

- Wydaje się, że zaproponowany w ramach programu Bardzo Młoda Kultura sposób traktowania edukacji kulturowej jako mechanizmu inkluzywnego (nastawionego również na rozwiązywanie problemów społecznych) w wielu wypadkach nie jest tożsamy (z wyrażanym dość często przez badanych) oczekiwaniem wobec edukacji kulturowej, rozumianej jako nośnik wysokiej jakości oferty artystycznej.
- **Zasadniczym odbiorcą tak zdefiniowanej edukacji kulturowej jest przede wszystkim młody człowiek.** Badani podkreślali często trudność w dotarciu do tej grupy (szczególnie młodzieży) – ze względu na fakt, iż m.in. szkoła nie daje im kompetencji do odbioru oferty kulturalnej, że ta oferta postrzegana jest przez nich jako mało atrakcyjna. W dotychczas prowadzonych badaniach podkreślano bardzo mocno **konieczność zintensyfikowania działań edukacyjnych w stosunku do młodzieży.** Wczesne kształtowanie nawyków kulturalnych stanowi bowiem o poziomie zainteresowania kulturą w dorosłym życiu. Często jednak znaczące niedobory w szkolnej edukacji kulturalnej powodują niedostateczne przygotowanie do odbioru kultury młodych ludzi. Stąd olbrzymie znaczenie w systemie edukacji kulturowej młodzieży przypada placówkom oświatowym, a tym samym kadrze pedagogicznej. Podkreślano, że dla powszechnej edukacji kulturowej dzieci i młodzieży szczególnie ważny jest poziom kompetencji kulturalnej całej kadry nauczycielskiej, niezależne od specjalności i prowadzonych przedmiotów.

- W analizowanych danych zastanych pojawiły się rekomendacje wskazujące na **konieczność wzbogacenia form wspierania aktywności kulturowej nauczycieli**. Podkreślano konieczność tworzenia warunków do rozwijania szeroko rozumianej aktywności twórczej w instytucjach edukacyjnych i socjalizacyjnych.
- **Grupą, która tradycyjnie jest obecna jako odbiorcy edukacji kulturowej są seniorzy**. Partycypacja osób starszych w kulturze zdaje się jednak ulegać szybkim zmianom. Seniorzy stają się coraz aktywniejsi (także w obszarze aktywności ruchowo-sportowych). Ze względów demograficznych grupa senioralna staje się coraz liczniejsza. Seniorzy stanowią specyficzną grupę uczestników kultury – często dobrze wykształconych, dysponujących jednocześnie wolnym czasem, gotowych nierzadko ponosić koszty swej aktywności kulturowej. Jest to jednocześnie odbiorca, dla którego popularne formy realizacji edukacji kulturowej takie jak zajęcia artystyczne oraz festiwale i imprezy masowe nie są do końca adekwatne. Sami badani dyrektorzy DK podkreślali, że starają się szukać nowej, atrakcyjnej formuły działań kulturowych skierowanych do seniorów.
- Analizując **formy, jakie przybiera realizacja edukacji kulturowej** w województwie dolnośląskim, na podstawie badań ilościowych w ramach diagnozy można stwierdzić, że dominuje nauka (61%), kultura fizyczna (59%). Wydaje się, że taki wynik jest pochodną dominacji wśród respondentów przedstawicieli szkół. Kolejne bardzo wysokie wskazania obejmują: muzykę (54%) oraz tradycję, pamięć, dziedzictwo niematerialne (52%). Badanie ilościowe realizowane w ramach diagnozy pokazuje, że respondenci wypełniający ankiety w większości zajmują się edukacją – nauczaniem w obszarze kultury i sztuki (dla 54% badanych to główny obszar ich działania). Badania jakościowe wskazują natomiast na obecność takich obszarów jak teatr, muzyka w regionie. Szczególnie teatr oraz szeroko rozumiana działalność sceniczna jest, biorąc pod uwagę skalę działań dolnośląskich ośrodków kultury, znakiem rozpoznawczym regionu.
- **Ograniczeniem w realizacji edukacji kulturowej jest brak lub ograniczona forma diagnozowania lokalnych potrzeb**. Badani dyrektorzy mówią wprost, że albo na diagnozę nie mają czasu albo kompetencji i/lub środków. Przywoływany wcześniej DK +

Inicjatywy Lokalne posiadał rozbudowany komponent diagnozujący lokalne potrzeby kulturowe – ci badani, którzy brali udział w tym programie podkreślają wartość takiego podejścia. Warto pamiętać jednak, że w wypadku *DK + Inicjatywy Lokalne* na działania badawcze domy kultury uzyskiwały dodatkowe środki w ramach program, często też zlecały te działania profesjonalistom.

- Logika projektów, grantów, ograniczenia finansowe, nacisk na eventy i festyny powodują **ograniczenie działań długofalowych** w obszarze edukacji kulturowej. Dotyka więc działań, w wyniku których kształci się świadomego i krytycznego odbiorcę oraz utrwała nawyk korzystania z kultury. Pozytywnymi przykładami miejscowości, w których przez lata zbudowano grupę stałych odbiorców oferty kulturalnej (głównie teatru, muzyki) są m.in.: Wałbrzych, Jelenia Góra, Kłodzko (aktualna publiczność to efekt działań prowadzonych systematycznie przez co najmniej kilkanaście lat).
- Barierą wpływająca na poziom i zakres współpracy pomiędzy lokalnymi instytucjami kultury i oświaty są funkcjonujące modele działania – domy kultury otwierają się, kiedy zamyka się szkoła.

Wstęp

Pierre Bourdieu w *Dystynkcjach* pisał: „Na przekór ideologii charyzmatycznej, która traktuje gust w dziedzinie kultury prawomocnej jako dar przyrodzony, obserwacja naukowa dowodzi, że potrzeby kulturalne są wynikiem edukacji”⁴. Tą mocną tezę można przyjąć za jedno z uzasadnień Programu Bardzo Młoda Kultura.

Poniższy raport zawiera wyniki badań diagnostycznych zrealizowanych w województwie dolnośląskim w ramach ogólnopolskiego Programu Bardzo Młoda Kultura. Operatorem regionalnym Programu na Dolnym Śląsku jest Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu. Diagnoza została przeprowadzona w okresie maj-październik 2016 roku.

Struktura raportu bazuje na ogólnym zakresie zaproponowanym w Programie. Została sprofilowana ze względu na cele jakie stawia sobie lokalny operator w ramach BMK oraz ze względu na charakter danych zgromadzonych w ramach diagnozy (dane ze standardowej ankiety oraz specyficzne dla województwa dolnośląskiego dane wizualne gromadzone podczas warsztatów).

Wszystkie badania, w szczególności badania z obszaru kultury, nie są możliwe bez choćby minimalnego zaangażowania osób, których działania poddawane są badaniu.

Na wstępie pragniemy więc podziękować działaczom z sektora kultury i oświaty oraz uczestnikom warsztatów w ramach Programu Bardzo Młoda Kultura, którzy zechcieli podzielić się swoimi opiniami na temat kondycji edukacji kulturowej w województwie oraz przykładami własnych działań. Osobne podziękowania, za wskazówki metodologiczne oraz pomoc w poszukiwaniu materiałów do analizy danych zastanych należą się dr hab. Katarzynie Kajdanek (UWr).

⁴ P. Bourdieu *Dystynkcje*, Warszawa 2005, Wydawnictwo Naukowe Scholar, s.9

Założenia metodologiczne – przyjęty model diagnozy

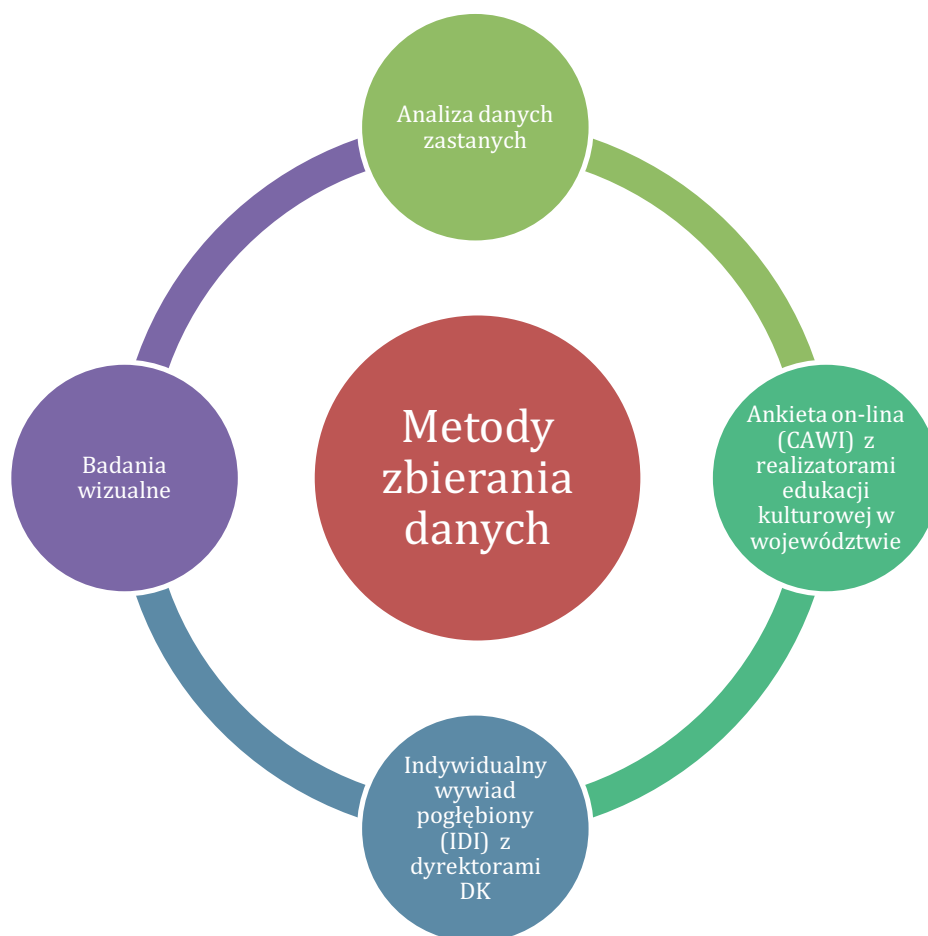
W Programie Bardzo Młoda Kultura przyjęto założenia **diagnozy poznawczej**, którą, za Jerzym Kubinem, można zdefiniować jako typ diagnozy, której głównym celem jest pozyskanie informacji na temat pewnego zjawiska i jego specyfiki, by na tej podstawie podejmować wysiłki na rzecz jego zmiany⁵.

Cele diagnozy (na podstawie schematu postępowania diagnostycznego):

- Dostarczenie informacji lokalnym operatorom Programu na temat stanu i specyfiki edukacji kulturowej w regionie. Pozyskane w trakcie diagnozy informacje są podstawą dla planowania sposobu realizacji pozostałych zadań operatora, takich, jak działania informacyjne i sieciujące, szkoleniowe, regrantingowe, ewaluacyjne itd. Dodatkowymi celami regionalnych diagnoz jest (a) wykorzystanie ich jako okazji i pretekstu do tworzenia sieci współpracy i współdziałania pomiędzy podmiotami zajmującymi się edukacją kulturową; (b) dostarczenie władzom lokalnym informacji, dzięki którym mogą one prowadzić bardziej świadomą i racjonalną politykę na rzecz rozwijania edukacji kulturowej w regionie, (c) dostarczanie podmiotom zajmującym się edukacją kulturową w regionie narzędzi badań diagnostycznych oraz propagowanie zwyczaju ich prowadzenia.
- Dostarczenie informacji organizatorowi Programu: Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego dotyczących stanu i specyfiki edukacji kulturowej w Polsce. Pozyskane w trakcie regionalnych diagnoz informacje mogą stawać się podstawą dla planowania polityki kulturalnej w odniesieniu do edukacji kulturowej, a także dla doskonalenia Programu Bardzo Młoda Kultura.

⁵ Kubin J. (2000), Diagnoza społeczna (w:) Encyklopedia socjologii, Warszawa, 2000, s.136

Źródła danych w ramach diagnozy

Analiza danych zastanych

Analizie poddano badania oraz opracowania dotyczących edukacji kulturowej w województwie dolnośląskim. W szczególności są to: dane z Raportu dla Urzędu Marszałkowskiego Dolnego Śląska oraz wyniki badań regionalnych „Uczestnictwo w kulturze mieszkańców województwa dolnośląskiego” oraz wyniki „Wrocławskiej diagnoza problemów społecznych” z 2010 oraz 2014 roku.

Ankieta on-line (CAWI) z realizatorami edukacji kulturowej w województwie

Ankieta była zestandaryzowanym narzędziem przygotowanym dla wszystkich województw w ramach Programu Bardzo Młoda Kultura. Ankieta miała charakter online (CAWI). Została rozpropagowana pomiędzy lokalnymi instytucjami kultury i edukacji za pośrednictwem Kuratorium Oświaty, bibliotek za pomocą Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej i ponad 350 instytucji kultury, w tym partnerów systemu zarządzania kulturą DOKIS.pl.

Indywidualny wywiad pogłębiony (IDI) z dyrektorami domów kultury

Wywiady pogłębione z wybranymi dyrektorami lokalnych domów kultury miały na celu wzbogacenie materiału badawczego o perspektywę ludzi kultury. W badaniu ilościowym dominowali respondenci reprezentujący instytucje oświatowe, w związku z tym zrealizowaliśmy 10 IDI z dyrektorami instytucji kultury.

Badania wizualne

Specyfika pracy lokalnego operatora programu polega m.in. na fakcie, że prowadzi rozbudowany portal gromadzący dane o kulturze w regionie. Wykorzystuje do tego multimedia oraz od lat pracuje z wykorzystaniem metod wizualnych (film). W ramach działań w projekcie wszystkie wydarzenia były filmowane. Autorzy programu na Dolnym Śląsku przeprowadzili też, wykorzystując kamerę, wywiady ze wszystkimi uczestnikami warsztatów (ok. 30 osób). Materiał ten został poddany analizie.

Przegląd istniejących opracowań

W tej części opracowania zostały przedstawione ustalenia z dotychczas prowadzonych badań oraz analiz dotyczących edukacji kulturowej w województwie dolnośląskim. Szczególnie interesujące z punktu widzenia naszej diagnozy jest opracowanie „Badania nad działalnością w zakresie edukacji kulturowej na Dolnym Śląsku”. Te dane zostały rozwinięte o dane z Raport dla Urzędu Marszałkowskiego Dolnego Śląska oraz wyników badań regionalnych (szczególnie: „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego”). Kolejne badania regionalne to „Uczestnictwo w kulturze mieszkańców województwa dolnośląskiego”. Desk research objął również opracowania dotyczące mieszkańców Wrocławia: „Wrocławska diagnoza problemów społecznych” z 2010 oraz 2014 roku. Całość obrazu dopełniają ogólnopolskie badania (GUS, MIK).

W ramach analizy istniejących opracowań Marek Karpf podkreśla, iż dostępne badania w obszarze edukacji kulturowej na Dolnym Śląsku są stosunkowo nieliczne. Jednak sama tematyka edukacji kulturowej relatywnie często stanowi fragment badań prowadzonych w innych obszarach, wiążących się lub przenikających się ze sferą udziału społeczeństwa regionu w szeroko pojętym życiu społecznym. Dotyczy to między innymi takich obszarów, jak turystyka, szkolnictwo, zdrowie, bibliotekoznawstwo czy archeologia. Występuje również, dość obszernie, przy badaniach nad edukacją w ujęciu ogólnym, w tym zwłaszcza nad edukacją młodzieży. Tematyka ta jest obecna także w badaniach poprzedzających tworzenie perspektywicznych programów rozwoju społecznego regionu. Dotyczy to analiz zrealizowanych w ramach projektu „Analizy, badania i prognozy na rzecz Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego”, współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekt ten realizowany był przez Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego w partnerstwie z Konsorcjum, w skład którego wchodziły następujące podmioty: Dolnośląska Agencja Współpracy Gospodarczej Sp. z o.o., Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu oraz Politechnika Wrocławska. Projekt odnosi się do edukacji ogólnej, nie mniej zawiera on również odniesienia do edukacji kulturowej, głównie jako istotnego czynnika służącego zwiększeniu atrakcyjności regionu oraz zwiększającego aktywność społeczną mieszkańców Dolnego Śląska.

Zagadnienie edukacji kulturowej ujęte zostało w obszernym badaniu przeprowadzonym przez Centrum Monitoringu Społecznego i Kultury Obywatelskiej we

Wrocławiu, a poświęconym problematyce uczestnictwa w kulturze mieszkańców Dolnego Śląska. Obszernie zakreślone cele tych badań zawierają również obszary istotne dla edukacji kulturowej.

Dotyczą one m.in. kwestii:

- zidentyfikowania czynników determinujących intensywność uczestnictwa w kulturze wśród mieszkańców województwa dolnośląskiego;
- zidentyfikowania barier uczestnictwa w kulturze wśród mieszkańców województwa;
- przestrzennego zróżnicowania uczestnictwa w kulturze na terenie województwa dolnośląskiego.

W analizie wyników przeprowadzonych badań, ich autorzy twierdzą m.in., że:

„(...) Pojawiającym się stosunkowo często postulatem działań, mającym przyczynić się do zwiększenia uczestnictwa w kulturze jest lepiej przemyślana polityka informacyjna oraz edukacyjna w zakresie kultury. W wywiadach z ekspertami pojawiały się wypowiedzi mówiące o tym, że niedoskonałości systemu instytucji kultury i zakresu uczestnictwa mieszkańców mają swoje źródła częściowo w brakach informacyjnych towarzyszących procesom decyzyjnym, niedostatecznym rozpoznaniu rynku kulturalnego i potrzeb uczestników”.

„Ważkim problemem podnoszonym przez respondentów jest brak oferty kulturalnej dla młodych ludzi, która pozwalałaby na edukowanie ich i przygotowywanie do odbioru kultury w dorosłym życiu (brak takiego przygotowania często przytaczano jako powód niskiej frekwencji podczas niektórych wydarzeń kulturalnych). W trakcie wywiadów pogłębionych wyrażano również oczekiwania rozwijania oferty kulturalnej dla ludzi starszych”.

Raport z badań zawiera także analizę SWOT, w której podkreśla się istniejące nierównomierne zaspokojenie potrzeb kulturalnych w regionie w ramach istniejącej oferty. Twierdzi się, iż wynika ona m.in. z braku wystarczającej oferty kulturalnej dla młodych ludzi, która pozwalałaby na edukowanie ich i przygotowywanie do odbioru kultury w życiu dorosłym. W zawartych w raporcie analizach stwierdza się, że w trakcie badań zarejestrowano liczne wskazania na niedostateczne przygotowanie młodych ludzi do odbioru kultury. Wysnuwa się stąd wniosek o znaczących niedoborach w szkolnej edukacji kulturalnej w regionie. Jednocześnie rekomenduje się konieczność zintensyfikowania działań w obrębie edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży. Wskazuje się także na konieczność wspomagania kształcenia i zatrudniania instruktorów kultury, gdyż przeprowadzone badania wykazały

występowanie niedoboru menadżerów kultury, posiadających właściwe przygotowanie do skutecznego zarządzania instytucjami kultury. Materiał rekomenduje także utworzenie scentralizowanego systemu szkoleń dla instytucji kultury, bowiem w badaniach zidentyfikowano występowanie niezaspokojonych potrzeb szkoleniowych instytucji kultury w regionie.

Istnieją również odniesienia do edukacji kulturowej na Dolnym Śląsku prowadzone bądź bezpośrednio przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, bądź przez podmioty z terenu innych województw, a odnoszące się do obszaru całego kraju.

Przywołać tu należy Raport z badań przeprowadzonych przez Małopolski Instytut Kultury z Krakowa w ramach projektu „Animacja/edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce”. Projekt ten miał na celu stworzenie kompleksowego portretu animacji i edukacji kulturowej w Polsce na podstawie 300 wniosków złożonych w 2011 roku w ramach programu Edukacja Kulturalna. Jednocześnie miał stanowić podstawy do ewaluacji Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego zatytułowanego „Edukacja kulturalna”.

Obserwacje z zakresu edukacji kulturowej można znaleźć w raportach przedstawianych przez Fundację „Res Publica im. Henryka Krzeczowskiego” z badań w ramach programu „DNA Miasta”, skupiającego się na „idei miasta obywatelskiego, w którym mieszkańcy mają prawo do decydowania o tym, jak miasto ma wyglądać, czemu miasto ma służyć i jak miasto ma funkcjonować” w obszarze kultury miejskiej. Obejmowały one m.in. badania przeprowadzone w miastach ubiegających się o tytuł „Europejskiej Stolicy Kultury”, w tym także Wrocławia.

W bieżącym roku ukazał się również raport poświęcony Jeleniej Górze – „DNA Miasta: Jelenia Góra 2016 Polityka Kulturalna”. Prezentuje on podsumowanie badań stanu miejskiej polityki kulturalnej w tym mieście. Wynika z nich, że przy stosunkowo szerokiej ofercie kulturalnej prezentowanej przez miejskie instytucje kultury bolączką jest niska frekwencja na wydarzeniach. Problem ten zaliczono do najczęściej pojawiającego się w badaniach. Zalecono władzom miasta konieczność ponownego przemyślenia całokształtu prowadzonej polityki kulturalnej, wskazuje się też na konieczność zintensyfikowania działań z zakresu edukacji kulturowej.

Zagadnienia związane z edukacją kulturową znaleźć też można w badaniach prowadzonych przez organizacje pozarządowe – stowarzyszenia, fundacje, towarzystwa, związki, itp. Takie badania aktualnie są prowadzone przez Fundację „Ważka” z Wrocławia, która wspólnie z innymi podmiotami prowadzi badania etnologiczne prywatnych

ośrodków kultury, czyli prywatnych, rodzinnych, społecznych - niepublicznych instytucji/ ośrodków/ podmiotów kultury. Projekt ten jest realizowany w ramach Otwartej Grupy Roboczej pt. „Kultura małych i średnich miast”, czyli całorocznej dyskusji o kondycji i przyszłości kultury lokalnej Dolnego Śląska, będącej elementem strategii Wrocław 2016 Europejska Stolica Kultury.

Znaczący wkład w badanie procesów edukacji kulturowej na Dolnym Śląsku przyniósł proces tworzenia koncepcji, a następnie aplikacji i wreszcie proces realizacji projektu Wrocław Europejską Stolicą Kultury 2016. W interesującym nas kontekście istotne są działania prof. Adama Chmielewskiego i jego zespołu. Prof. Chmielewski podkreślał wielokrotnie, iż w poprzednim okresie edukacja kulturowa, traktowana często była jako mało istotny dodatek do podstawowej działalności placówek i instytucji kulturalnych i oświatowych. Analizy i studia tej ekipy – a także ich następców – wskazały na bardzo ważne, wcześniej często pomijane, bądź lekceważone zadanie edukacji kulturowej, jakim jest walka z wykluczeniem społecznym w obszarze kultury.

Formułując oceny w tym zakresie autorzy aplikacji posiłkują się badaniami statystycznymi dotyczącymi struktury budżetów polskich i dolnośląskich gospodarstw domowych, w szczególności udziałowi w nich wydatków na kulturę. Porównują je z analogicznymi danymi dotyczącymi innych krajów Europy. Sytuują one Polskę na przedostatnim miejscu wśród krajów Unii Europejskiej. Autorzy uznają te fakty za istotny powód wykluczenia wielu mieszkańców Wrocławia z uczestnictwa w kulturze. Aplikacja podkreśla, iż aktywne uczestnictwo w kulturze jest jednym z „najskuteczniejszych sposobów rozwiązywania najtrudniejszych nawet problemów społecznych, na odkrywanie możliwości, na dołączanie licznych grup wykluczonych do wspólnego świata”.

Za istotny element skutecznej walki z tym negatywnym zjawiskiem autorzy Aplikacji uznają m.in. edukację kulturową.

W tej kwestii odwołują się do sformułowań zawartych w podpisanej w 2004 roku na spotkaniu Ministrów Kultury Unii Europejskiej we Wrocławiu „Deklaracji Wrocławskiej”, a także do zapisów dotyczących edukacji kulturalnej zawartych w „Strategii dla kultury Wrocławia”, przyjętej przez Kolegium Prezydenta Wrocławia w 2006 roku. Zaplanowane w Aplikacji działania służyć mają realizacji zawartych w tych dokumentach zaleceń. Autorzy podkreślają w opracowaniu ujęcie określonych w nim działań w „kategoriach dwukierunkowego ruchu kulturowego”, który winien odbywać się pomiędzy dolnośląskimi instytucjami kultury a mieszkańcami naszego regionu.

Badania w obszarze edukacji kulturowej na Dolnym Śląsku prowadzone przez podmioty wskazane powyżej opierały się głównie o klasyczne, sprawdzone metody socjologiczne.

Do najbardziej podstawowych metod stosowanych w tych badaniach można zaliczyć przede wszystkim:

- wywiady bezpośrednie;
- wywiady poszerzone;
- studium przypadku;
- badania fokusowe.

W dużej mierze były to badania terenowe. Sprowadzały się one z reguły do rozmów i spotkań z grupami osób reprezentujących podmioty związane z działalnością kulturalną. Efekty tych spotkań były podsumowywane w trakcie seminariów, forów i dyskusji tematycznie związanych z obszarem badań.

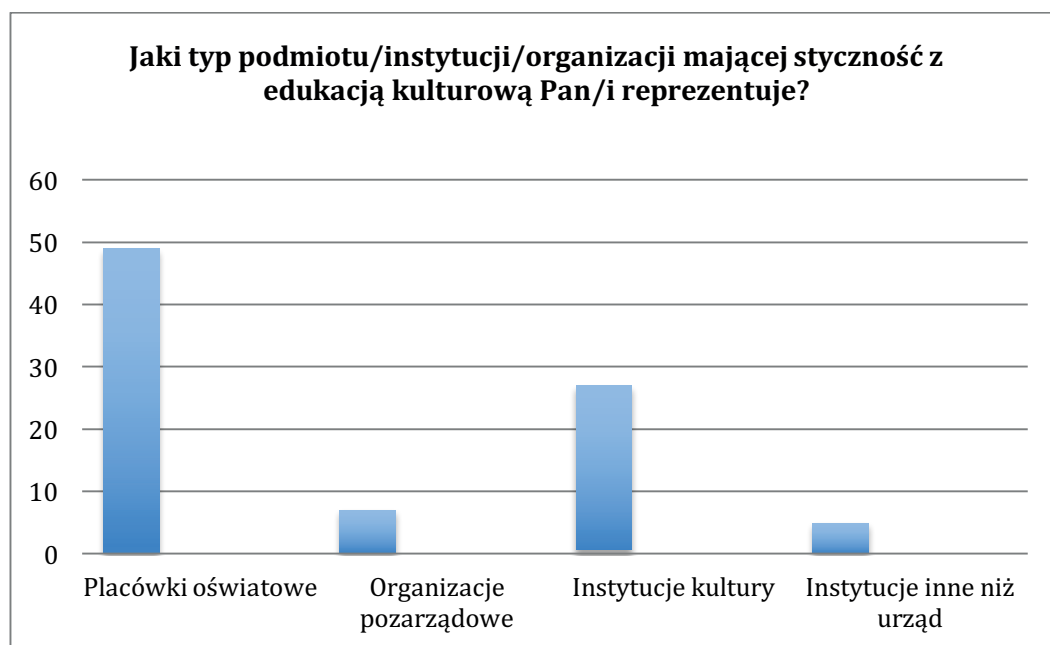
Przy opracowywaniu wyników badań posłużono się analizą danych statystycznych, wskaźników dotyczących regionu oraz dostępnych materiałów, tak regionalnych, jak i krajowych.

Prowadzone otwarte dyskusje i rozmowy, a także dyskusje panelowe stanowiły formę aktywizującą uczestników, co jednocześnie pozwoliło zwiększyć ich zaangażowanie w proces budowania badań i podnoszenia ich efektywności.

Szczegółowe ustalenia badawcze

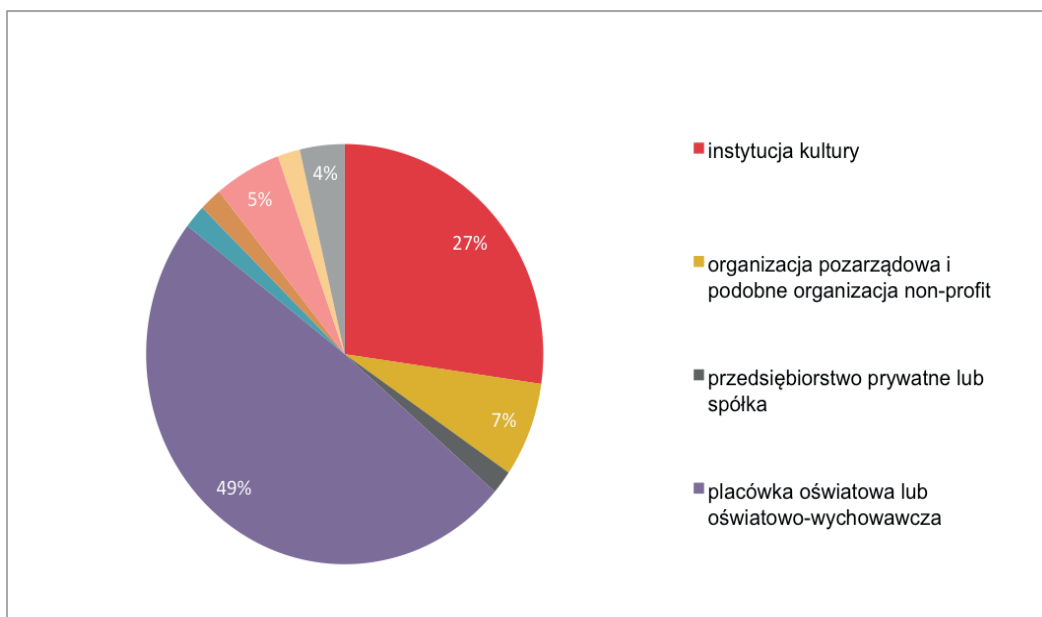
1. Kto zajmuje się edukacją kulturową w regionie?

Warto zadać sobie powyższe pytanie w odniesieniu do danych, którymi dysponujemy dzięki badaniu on-line. W badaniu ilościowym udział wzięło 945 respondentów. 515 osób wypełniło ankietę. Przeciętny czas wypełniania ankiety to 57 min (dane z dnia 29.10.2016). Struktura badanych rozkłada się następująco:

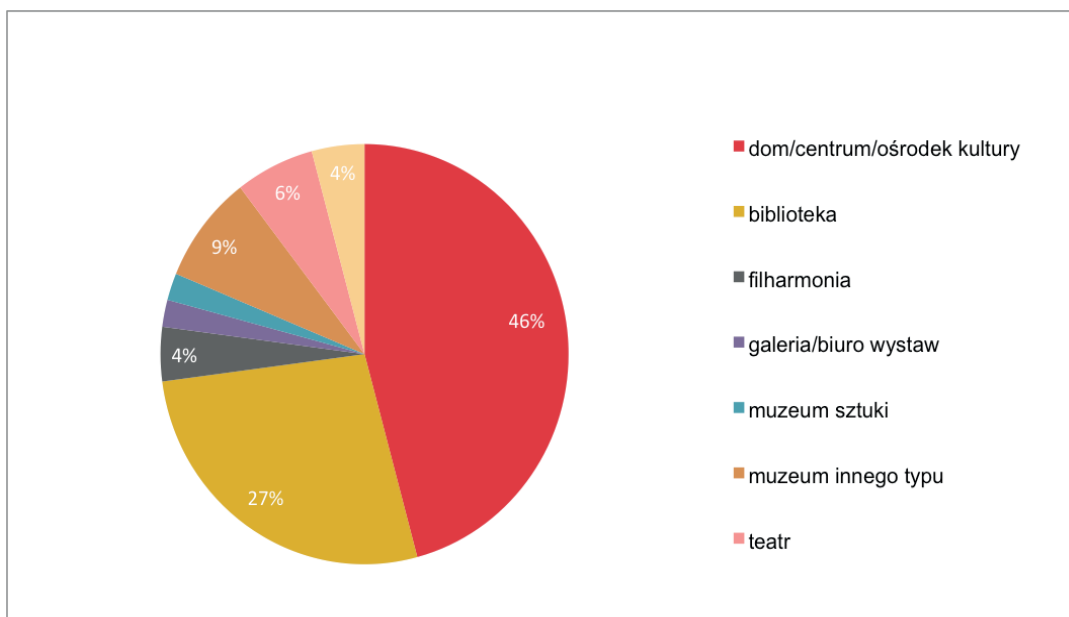
Wykres 1. Typ podmiotów zajmujących się edukacją kulturową (N=515)

Wśród uczestników pomiaru dominują zdecydowanie placówki edukacyjne. Interpretacja ankiety musi uwzględniać taki rozkład danych źródłowych. Wśród respondentów wywodzących się z oświaty dominują nauczyciele szkół podstawowych (43%), dalej gimnazjum (28%). W tej grupie 6% pracuje w szkołach specjalnych, 6% w szkołach z klasami integracyjnymi i 5% w szkołach integracyjnych.

Wykres 2. Typ podmiotów zajmujących się edukacją kulturową (N=515)

Następną, po przedstawicielach sektora edukacji, grupą badaną są osoby związane z instytucjami kultury (27%). W obrębie tej grupy (przedstawiciele sektora kultury) dominują pracownicy domu/centrum/ośrodek kultury, w dalszej kolejności mamy do czynienia z pracownikami bibliotek. W większości badani reprezentują miejskie (53%) i gminne (39%) instytucje kultury.

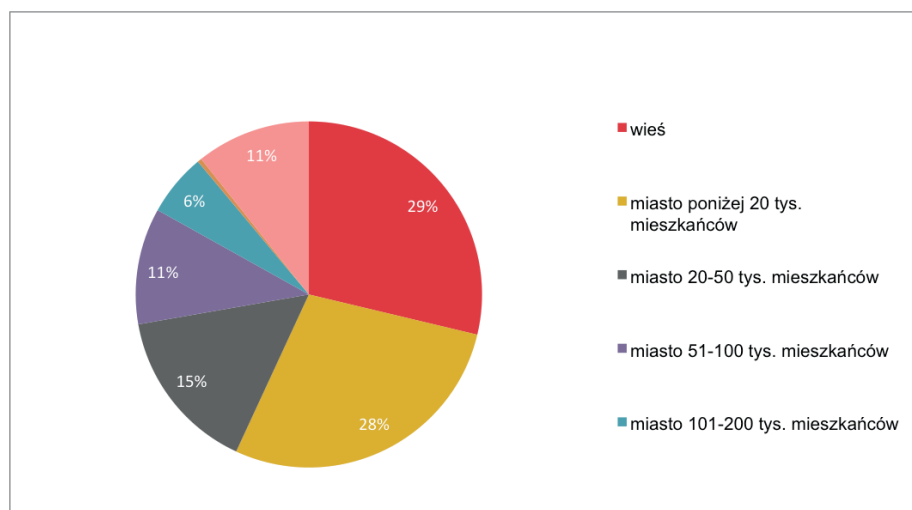
Wykres 3. Typy instytucji kultury zajmujących się edukacją kulturową, reprezentowane w badaniu.

Tylko 7% badanych zawodowo związanych jest z organizacjami pozarządowymi oraz organizacjami non-profit zajmującymi się edukacją kulturową.

Może to oznaczać, że albo tak niski odsetek badanych angażuje się w działania trzeciosektorowe i/lub tak niewiele podmiotów pozarządowych działa w obszarze edukacji kulturowej w województwie. Z badań sektora pozarządowego prowadzonych przez Stowarzyszenie Klon w 2015 roku widać, że dolnośląskie NGO-sy nie różnią się pod względem liczebności, zakresu działań od organizacji w całym kraju: 17% zajmowało się edukacją i wychowaniem (15% krajowych) a 13% kulturą i sztuką (taki sam odsetek dla całego kraju)⁶.

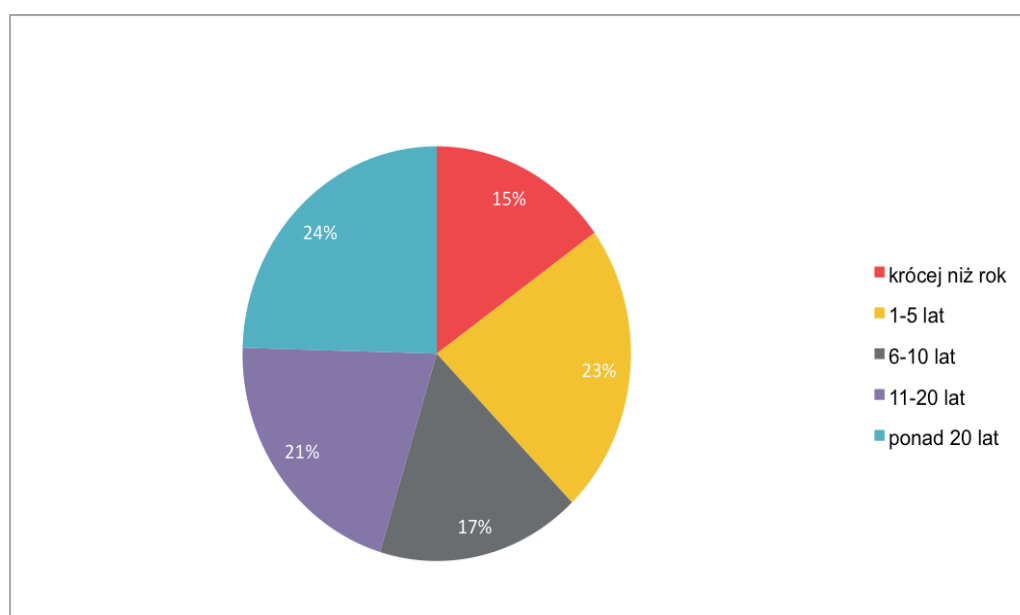
Niemal wszyscy badani to pracownicy instytucji publicznych (96%). Co ciekawe w badaniu dominują przedstawiciele instytucji działających na wsiach i małych miasteczkach:

⁶ <http://fakty.ngo.pl/wiadomosc/1988214.html>

Wykres 4. Wielkość miejscowości, w których działają instytucje edukacji kulturowej reprezentowane przez badanych (N=515)

Największa grupa badanych (24%) wskazuje, że zajmuje się edukacją kulturową ponad 20 lat. Niemal tak samo liczna grupa (22%) zajmuje się edukacją kulturową od 1-5 lat.

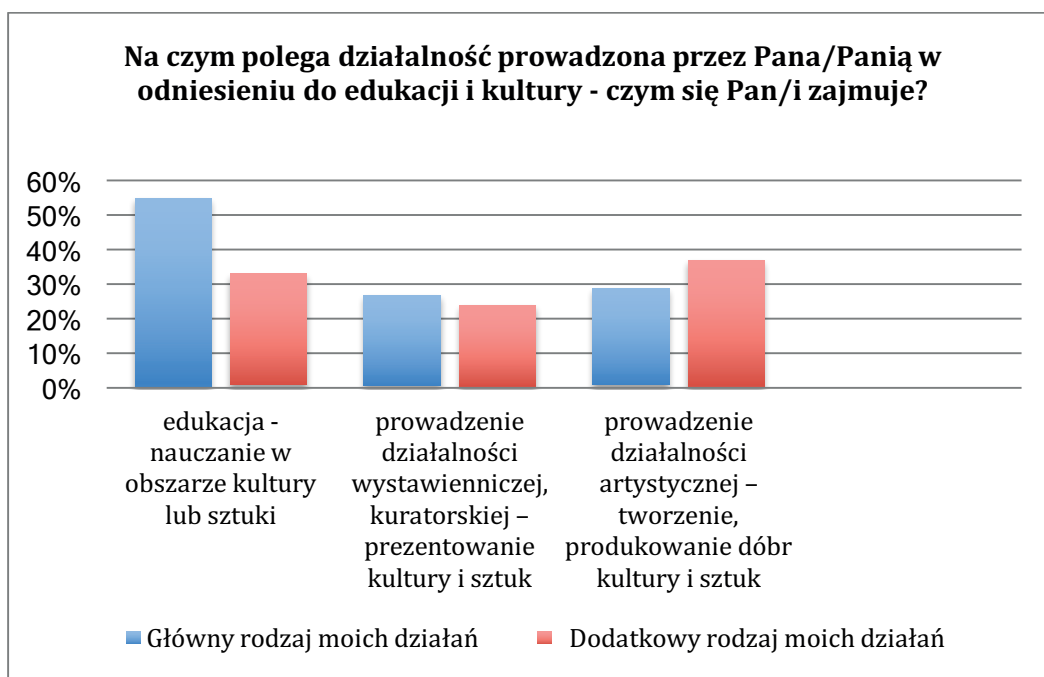

Wykres 5. Staż pracy badanych w obszarze edukacji kulturowej (N=515)

Analizując staż pracy badanych, stwierdzić można, iż badanie uchwyciło perspektywę zarówno osób z dużym doświadczeniem, jak i tych którzy zaczynają pracę w obszarze edukacji kulturowej.

Na podstawie ustaleń pochodzących z danych ilościowych i jakościowych wynika, że na Dolnym Śląsku istnieje rozbudowana, lecz bardzo silnie rozproszona sieć podmiotów zajmujących się szeroko rozumianą edukacją kulturową. Można stwierdzić, że sieci współpracy pomiędzy różnymi podmiotami są płytkie i akcyjne. Analiza danych zastanych pokazuje, że rozumienie pojęcia edukacji kulturowej nie jest takie oczywiste. Marek Karpf dokonując przeglądu istniejących badań podkreśla, że wprowadzie samo pojęcie edukacji kulturowej zasadniczo jest w omawianych badaniach rozumiane podobnie, nie mniej jednak można dopatrzeć się już na tym etapie istotnych różnic. Wynika to zarówno z wielości podmiotów zajmujących się na Dolnym Śląsku upowszechnianiem kultury, jak też ze zróżnicowania samych zakresów ich działania. Nie mniej jednak można przyjąć, że we wszystkich badaniach uznaje się edukację kulturową za proces, który przygotowuje odbiorców do aktywnego i świadomego uczestnictwa w kulturze. Niejednokrotnie uzupełnia się te określenia o pojęcie krytycznego udziału w kulturze. Równie częstym jest stosowanie zamiennie pojęć edukacji kulturowej z upowszechnianiem kultury. Edukację kulturową określa się też jako edukację twórczą, służącą do korzystania z ofert instytucji kulturalnych, wyrabiają nawyki poszanowania dla różnorodności i odmienności w odniesieniu do innych kultur. Edukacja kulturowa określana jest również, jako kształtowanie i stałe podnoszenie kompetencji kulturalnych – zarówno jednostek, jak też grup społecznych. Obejmuje ona nie tylko przygotowanie odbiorców do aktywnego i świadomego uczestnictwa w przestrzeni kulturowej, ale także kształcenie i doskonalenie zawodowe osób odpowiedzialnych za upowszechnianie kultury i edukacji kulturalnej. W wypowiedziach na temat edukacji kulturowej podkreśla się też, iż winna ona służyć szeroko pojętemu przyrostowi wiedzy o otaczającym świecie, wzmacniając nie tylko umiejętności przydatne w recepcji kultury, lecz także służące poszerzeniu zdolności poznawczych i artystycznych oraz rozwojowi zainteresowań. Powinna ona także służyć zmianie postaw wobec materialnych i niematerialnych wartości kultury, jak i wobec innych ludzi.

Badanie ilościowe pokazuje, że respondenci wypełniający ankiety w większości zajmują się edukacją – nauczaniem w obszarze kultury i sztuki (dla 54% badanych to główny obszar ich działania). Ten wynik jest pochodną faktu, że w badaniu w dominującej grupie wzięli udział przedstawiciele sektora edukacji.

Wykres 6. Charakter prowadzonej działalności z obszaru edukacji kulturowej (N=515)

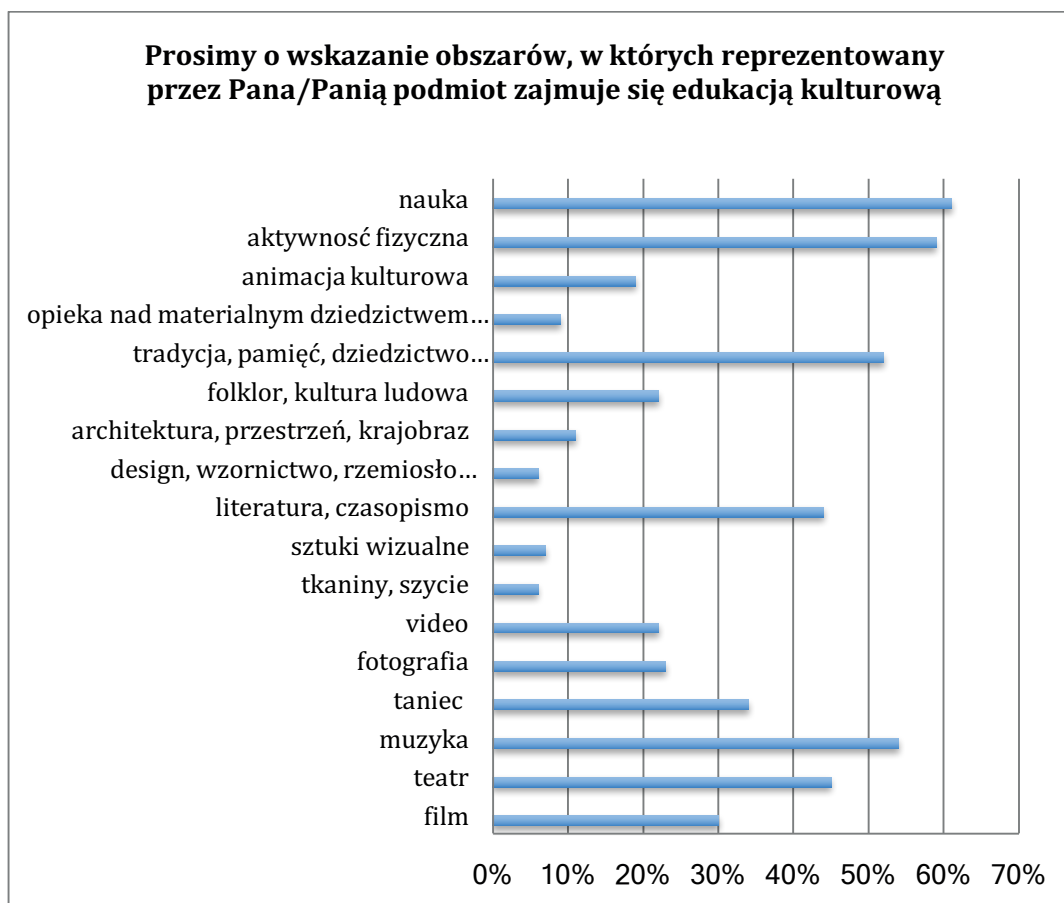
2. Obszary i metody prowadzenia edukacji kulturowej w regionie

Analiza danych zastanych pokazuje, że do istotnych barier w rozwoju edukacji kulturowej, a tym samym do ograniczenia możliwości poszerzania udziału w kulturze coraz szerszych kręgów społecznych, zaliczyć można, jak wynika z analizy omawianych badań, a szczególności zawartych w przytoczonej wcześniej aplikacji projektu Wrocław Europejską Stolicą Kultury 2016, ograniczenia finansowe powodujące ubożenie programu instytucji i placówek kultury, w tym: wysokie koszty biletów, ograniczenia infrastrukturalne oraz zmniejszanie oferty dla mniej zasobnych mieszkańców. Często wskazywano, że ten stan rzeczy jest efektem niewłaściwego i niedostatecznego finansowania kultury przez instytucje państwowe bądź samorządowe, nieprzejrzystości konkursów, traktowania potrzeb kulturalnych jako mało istotnych przez decydentów.

W badaniach – m.in. w opracowanej na potrzeby Wojewódzkiej Strategii dla Dolnego Śląska „Analizie systemu edukacji w świetle zmian demograficznych i społecznych regionu” oraz przytaczanych wcześniej badaniach nt. „Uczestnictwo

w kulturze mieszkańców województwa dolnośląskiego” - wskazywano często na olbrzymie znaczenie, jakie w kształtowaniu procesów edukacji kulturowej ma właściwy poziom kadr działających w tym obszarze. Dość powszechnie podkreślano braki w tym zakresie. Wskazywano, iż poziom wykształcenia i kompetencji kadr w kulturze często nie jest odpowiedni do zadań, jakie stawiane są animatorom i edukatorom kultury. Podkreślano, że dla osiągnięcia niezbędnej skuteczności edukacji kulturowej konieczne jest pilne rozszerzenie procesu kształcenia i doksztalcania kadr. Aby mogły one sprostać obecnym wymogom do wprowadzania w kulturę, powinny legitymować się nie tylko kompetencjami przedmiotowymi i metodycznymi, lecz także merytorycznymi, obejmującymi wiedzę o kulturze, szerokie zainteresowania sztuką, samodzielnością w kreowaniu sądów i opinii, również własną aktywnością kulturową.

Badanie ilościowe pokazuje następujące obszary edukacji kulturowej:

Wykres 7. Obszary edukacji kulturowej (N=515)

Wśród wskazanych obszarów w instytucjach reprezentowanych przez badanych dominuje nauka (61%), kultura fizyczna (59%). Wydaje się, że taki wynik jest pochodną wspomnianej już dominacji wśród respondentów przedstawicieli szkół. Kolejne bardzo wysokie wskazania to muzyka (54%) oraz tradycja, pamięć, dziedzictwo niematerialne (52%).

W kolejnym pytaniu poproszono o wskazanie obszarów, w których zajmuje się sam badany edukacją kulturową – prowadzi ją, organizuje, naucza jej, bada i/lub finansuje.

W tym wypadku również dominuje nauka (37%), ale niemal tyle samo uzyskuje muzyka (35%), literatura, czasopisma, druk, opowiadanie oraz tradycja, pamięć, dziedzictwo niematerialne (po 31%), dalej folklor i kultura ludowa (30%). Wreszcie teatr, animacja kulturowa, sztuka publiczna lub akcje społeczne, wielokulturowość (po 28%).

Interesująco wygląda częstotliwość form działań edukacyjnych realizowanych przez badanych. W wypadku przedstawicieli oświaty badani najrzadziej sięgają po wspólną naukę online za pośrednictwem Internetu (71% nigdy lub rzadko), systematyczne zajęcia z instruktorem lub mistrzem (62% nigdy lub rzadko), akcja z aktywnym udziałem odbiorców np. happening, działanie w przestrzeni publicznej (57% nigdy lub rzadko sięga po tę formę ekspresji).

Najczęstsze formy to lekcja, zajęcia z nauczycielem (85% zawsze lub często), konkurs olimpiada, przegląd z nagrodami itp. (49% zawsze lub często).

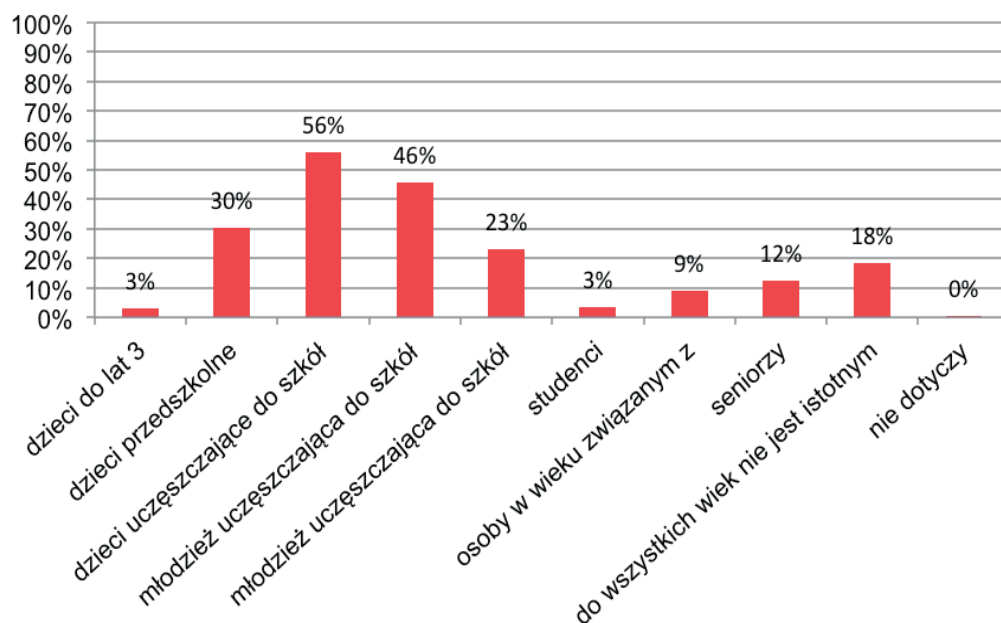

foto 1 Warsztaty plastyczne BMK Legnica. fot. Justyna Teodorczuk

3. Uczestnicy działań edukacji kulturowej

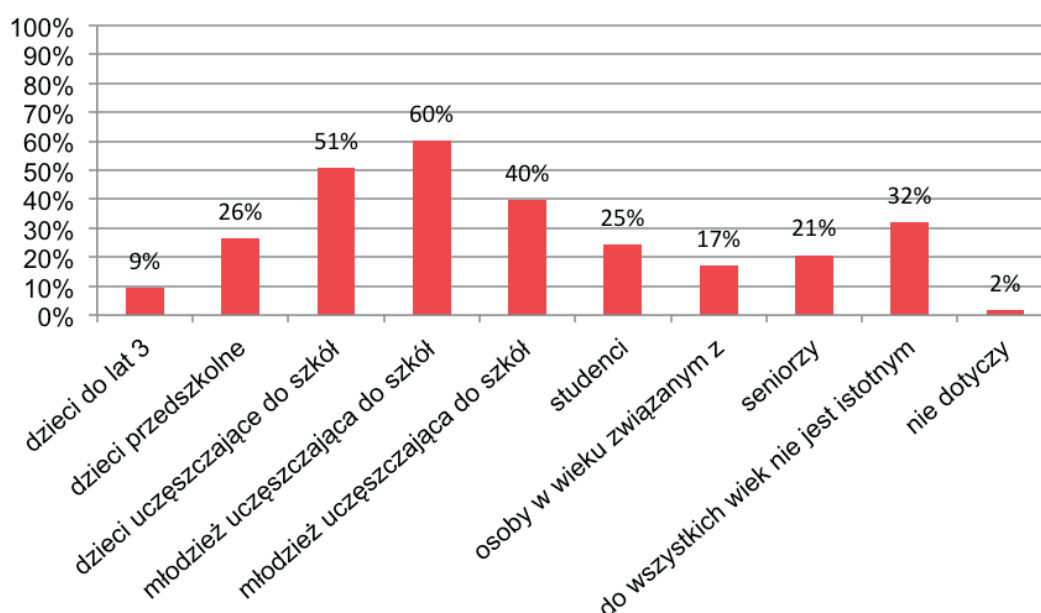
Przyglądając się wynikowi badania ilościowego można stwierdzić, że na Dolnym Śląsku kluczowym odbiorcą działań z obszaru edukacji kulturowej jest młody człowiek (precyzując: uczeń).

Na pytanie do jakich grup wiekowych skierowana jest działalność w obszarze edukacji kulturowej, którą zajmują się badane podmioty najczęściej wskazało na dzieci uczęszczające do szkół podstawowych (56%).

Wykres 8. Odbiorcy działań z obszaru edukacji kulturowej prowadzonych przez instytucje reprezentowane przez respondentów (N=515)

Nieco większe zróżnicowanie, wieku odbiorców, pojawiło się, gdy badani deklarowali szacunkową liczbę bezpośrednich odbiorców prowadzonych przez nich bezpośrednio działań związanych z edukacją kulturową w zeszłym roku.

Wykres 9. Odbiorcy działań z obszaru edukacji kulturowej prowadzonych bezpośrednio przez respondentów (N=515)

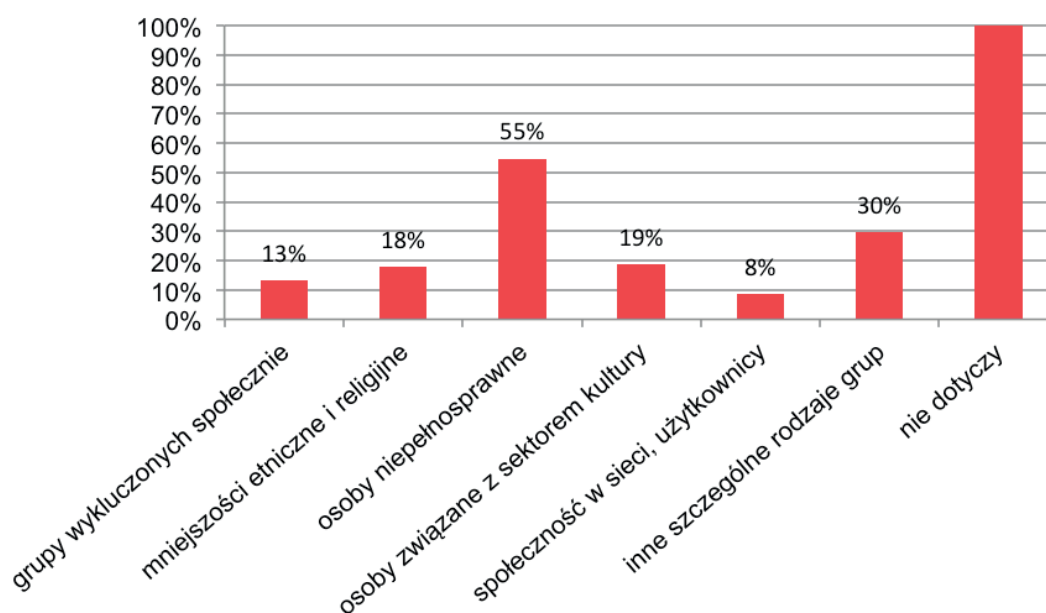
W analizowanej grupie dominują uczniowie – ale, jak widać na powyższym wykresie, wzrasta liczba młodzież uczęszczająca do szkół ponadgimnazjalnych (z 23% do 40%).

W wypadku deklarowanych głównych odbiorców działań reprezentowanych instytucji dominanta przypadała na uczniów szkół podstawowych, w wypadku deklaracji własnych działań dominanta przypada na uczniów gimnazjów. Znacząco wzrasta też odsetek studentów, osób aktywnych zawodowo oraz seniorów.

Badania jakościowe pokazują, że nawet jeżeli większość działań kierowana jest do uczniów, to spora grupa z nich nie może w nich uczestniczyć, choćby ze względu na trudności komunikacyjne:

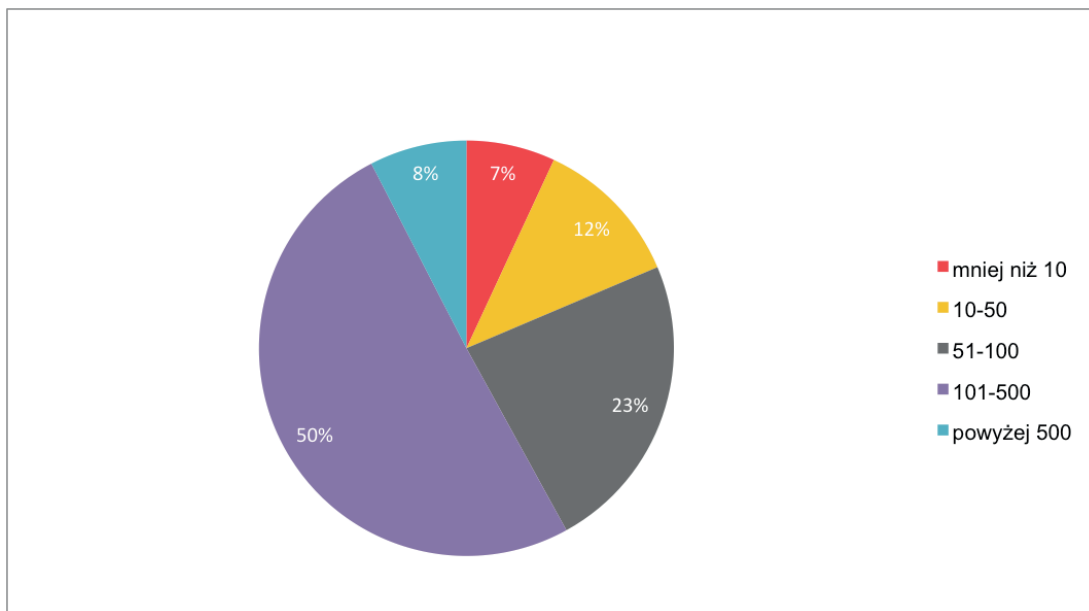
„Próbujemy też aktywizować te dzieci, żeby jak najwięcej tych dzieci brało udział, a tym bardziej te dzieci z tych wiosek gdzie naprawdę nie mają dojścia do tego domu kultury czy kół zainteresowań, bo mieszkają daleko i nie mogą brać udziału przez to że są oddalone od miejsca domu kultury czy szkoły” [IDI_Warsztat1_R2].

Na pytanie o to, czy działalność z zakresu edukacji kulturowej, którą zajmuje się badany podmiot, kierowana jest także do jakichś szczególnych grup ponad połowa badanych wskazała, że tak nie jest. Pozostali badani wskazali na kilka grup, gdzie największa to osoby z niepełnosprawnościami (55%).

Wykres 10. Szczególne grupy odbiorców działań z obszaru edukacji kulturowej (N=515)

Ponad połowa badanych uznała, iż szacunkowa liczby bezpośrednich odbiorców ich działań związanych z edukacją kulturową w zeszłym roku (osób, które skorzystały z oferty, wzięły udział w przedsięwzięciach lub projektach) to przedział pomiędzy 101-500 uczestnikami.

Wykres 11. Średnia liczba odbiorców działań z obszaru edukacji kulturowej (N=515)

Z perspektywy uczestników warsztatów w ramach BMK dla zwiększenia uczestnictwa w działaniach z obszaru edukacji kulturowej dla dzieci konieczne jest zwiększanie zaangażowania rodziców:

Mogłabym pojechać gdzieś, ale to też zależy od rodzica, jeżeli jak dzwonię i mówię, że mogę zabrać jakieś dziecko i dostaję odpowiedź, że nie wiem, że jestem dłużej w pracy itd, no to jak ktoś tak do mnie mówi to ja też się zniechęcam, a dla mnie to nie jest żaden problem żeby jakieś dziecko przywieźć czy odwieźć do domu kultury żeby się mogło rozwijać". [IDI_Warsztat1_R4].

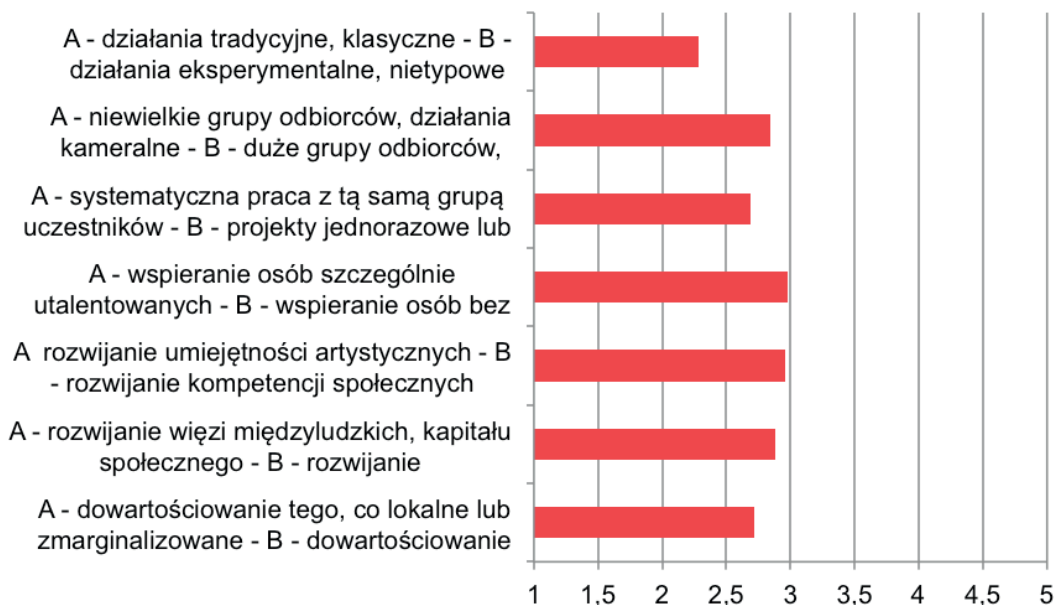
Miejsce, w którym odbywają się działania związane z edukacją kulturową, to przede wszystkim miejscowość, w której znajduje się główna siedziba podmiotu (83% badanych wskazało, że wszystkie lub większość działań się tam odbywa). Także 94% badanych wskazało, że zwykle uczestnikiem działań związanych z edukacją kulturową, którymi się zajmują są mieszkańcy miejscowości, w której realizowane jest działanie (wskazania na zawsze lub często).

Analiza danych zastanych pokazuje, że w prowadzonych badaniach podkreślano bardzo mocno konieczność zintensyfikowania działań edukacyjnych w stosunku do młodzieży. Wczesne kształtowanie nawyków kulturalnych stanowi bowiem o poziomie

zainteresowania kulturą w dorosłym życiu. Olbrzymie znaczenie w systemie edukacji kulturowej młodzieży przypada więc placówkom oświatowym i kadry pedagogicznej. Podkreślano, że dla powszechnej edukacji kulturowej dzieci i młodzieży szczególnie ważny jest poziom kompetencji kulturalnej całej kadry nauczycielskiej, niezależnie od specjalności i prowadzonych przedmiotów. Stąd uznawano za konieczne wzbogacenie form wspierania aktywności kulturowej samych nauczycieli. Podkreślano konieczność tworzenia warunków do rozwijania szeroko rozumianej aktywności twórczej w instytucjach edukacyjnych i socjalizacyjnych. Odnosząc się do kompetencji i samorozwoju badanych, wskazanymi źródłami wiedzy i inspiracji dotyczących prowadzenia działań w obszarze edukacji i kultury są kolejno: samodzielne studiowanie publikacji, czasopism i innych materiałów (50%), prezentacje i dyskusje na spotkaniach branżowych konferencje, kongresy, giełdy projektów, itp. Jednak takie zdobywanie wiedzy odbywa się sporadycznie (ponad 50% wskazało, że działo się to „od czasu do czasu”). Może to wskazywać na pewne ograniczenia granic samorozwoju. Warto ten wynik zestawić z innymi badaniami – autorzy raportu o stanie animacji i edukacji kulturowej w Polsce stawiają tezę o niskim stopniu profesjonalizacji edukacji i animacji kulturowej w naszym kraju⁷.

Wydaje się, że ważne z punktu widzenia prowadzenia edukacji kulturowej są założenia i wartości przyjmowane w prowadzonych przez instytucje działaniach.

⁷ Animacja/edukacja. Możliwości i ograniczenia edukacji i animacji kulturowej w Polsce. Raport końcowy, Kraków 2014, Małopolski

Wykres 12. Dominujące podejścia w edukacji kulturowej w instytucjach (N=515)

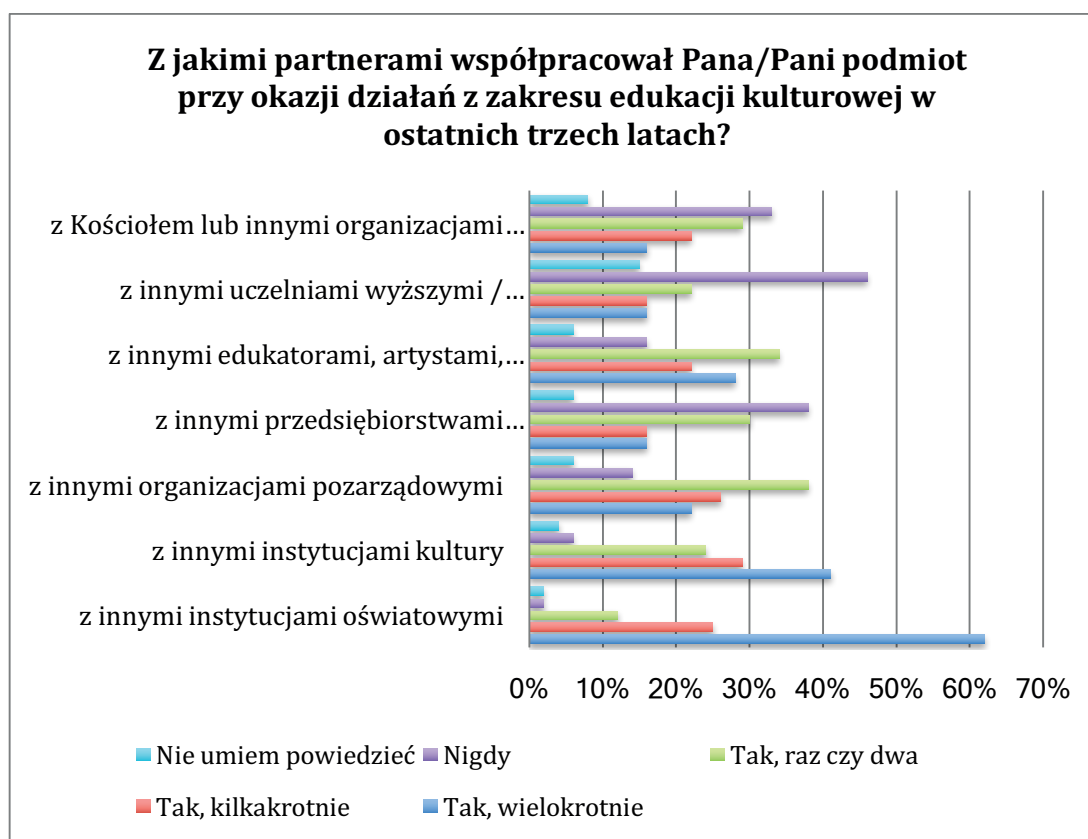
Badani proszeni byli o ustawienie suwaka przy każdej z przeciwstawnych parze określić, gdzie 1 - zdecydowanie A, 2 - raczej A, 3 - częściowo A, częściowo B, 4 - raczej B, 5 - zdecydowanie B.

Badani reprezentują instytucje, gdzie dominują działania klasyczne a nie eksperymentalne (średnia pozycja 2.28), dalej preferują systematyczną pracę z tą samą grupą, a nie projekty jednorazowe lub krótkoterminowe (średnia pozycja 2.69). Największa rozbieżność pojawiała się pomiędzy wspieraniem osób szczególnie utalentowanych a wspieraniem osób bez szczególnego talentu, normalsów (średnia pozycja 2.98) oraz pomiędzy rozwijaniem umiejętności artystycznych, a rozwijaniem kompetencji społecznych (średnia pozycja 2.96).

Co charakterystyczne, na pytanie jakie podejście jest najbliższe samym badanym, okazuje się że sami preferują podejście eksperymentalne nad działania klasyczne (średnia pozycja 3.28). Preferują też wspieranie osób bez szczególnego talentu, normalsów, a nie osób szczególnie utalentowanych (średnia pozycja 3.42). Wreszcie sami preferują rozwijanie kompetencji społecznych nad rozwijaniem umiejętności artystycznych a rozwijanie kompetencji społecznych (średnia pozycja 3.19).

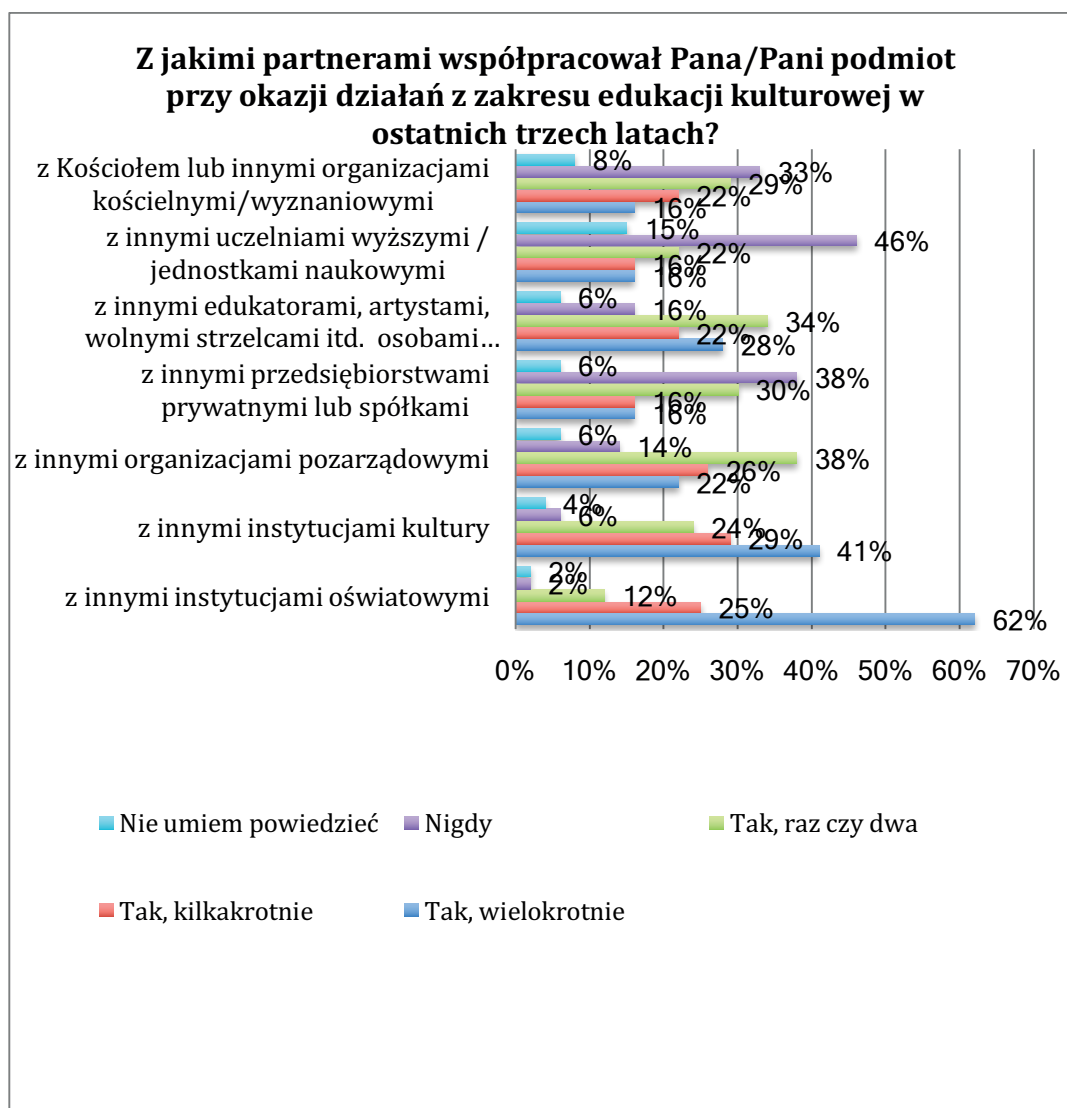
4. Współpraca i komunikacja

Uczestniczący w badaniu ilościowym pracownicy sektora edukacji w ostatnich trzech latach wielokrotnie współpracowali z innymi placówkami oświatowymi (59%). Współpraca z innymi instytucjami kultury była już rzadsza (39% instytucji oświatowych współpracowało z innymi instytucjami kultury).

Wykres 13. Zakres współpracy instytucji (N=515)

Ujęte w badaniu placówki oświatowe najrzadziej współpracują z uczelniami wyższymi oraz Kościołami. Stosunkowo rzadko też z innymi edukatorami, artystami, wolnymi strzelcami itd. osobami fizycznymi (tylko 10% wielokrotnie w ostatnich trzech latach).

Wykres 14. Zakres współpracy respondentów (N=515)

Podobnie jak szkoły, także instytucje kultury najrzadziej współpracują z uczelniami wyższymi oraz Kościołami. Stosunkowo rzadko też z innymi edukatorami, artystami, wolnymi strzelcami itd. osobami fizycznymi (tylko 6% wielokrotnie w ostatnich trzech latach).

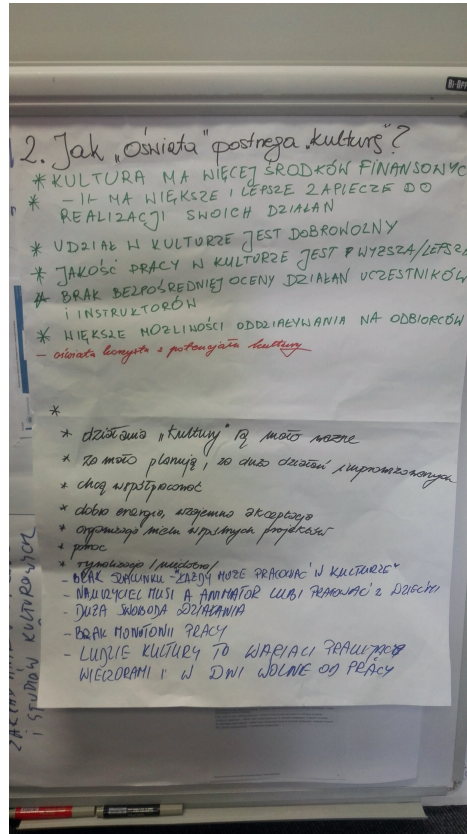
Ograniczona współpraca instytucji publicznych z organizacjami pozarządowymi w obszarze edukacji kulturalnej w wynikach ilościowych prezentuje się nieco lepiej wygląda gdy przyjrzymy się wynikom badań jakościowych. Uczestnicy warsztatów w ramach BMK podkreślali, własną, dobrą współpracę z NGO-sami:

„Wspaniała jest w ostatnich latach współpraca z trzecim sektorem, to jest naprawdę świetne i potężny sukces że pomału udaje się do tej współpracy pobudzić oświatę, jeszcze nie w każdej części miasta, jeszcze nie w każdym wymiarze ale mam nadzieję że to co zrobimy będzie w pewnym sensie przecieraniem szlaku i stanie się standardem, bo niestety nie jest, to jest tylko incydentalne”. [IDI_Warsztat2_R5].

Warto jednak pamiętać, że w warsztatach uczestniczyły aktywne osoby, które zakładały realizację własnych inicjatyw właśnie w oparciu o lokalne sieci współpracy.

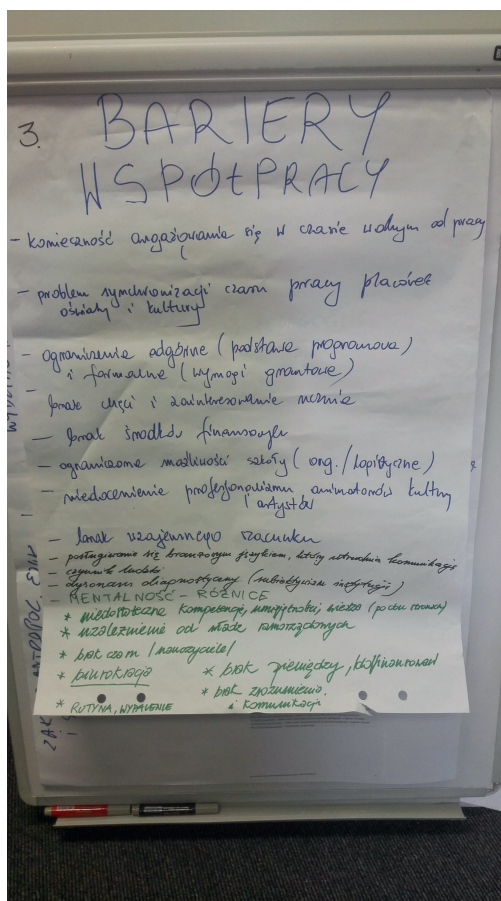
Generalnie można stwierdzić, że instytucje zajmujące się edukacją kulturalną w województwie w ograniczonym zakresie czerpią ze swoich wzajemnych zasobów. Dominuje współpraca z instytucjami oświatowymi. Stosunkowo ograniczoną współpracę pomiędzy instytucjami kultury można tłumaczyć faktem, że większość badanych podmiotów to lokalne instytucje kultury (działające przede wszystkim we wsiach i małych miasteczkach). Oznacza to, że liczba działających tam podmiotów kultury może być ograniczona i/lub pomiędzy lokalnymi instytucjami kultury istnieje konkurencja. Modele, potencjały i deficyty współpracy między podmiotami realizującymi działania - w tym z sektorem oświaty i kultury - dobrze obrazują wyniki warsztatów w ramach Programu Bardzo Młoda Kultura. Uczestnicy warsztatów (ok. 30 osób) analizowali sposób postrzegania, bariery i szanse współpracy międzysektorowej.

Jak ludzie kultury postrzegają oświatę? Z perspektywy przedstawicieli sektora kultury pracownicy oświaty skupiają się jedynie na działaniach zawartych w podstawie programowej, szkoła jako instytucja ma charakter totalny – raczej zamyka ekspresję jednostek, którą sektor kultury stara się z kolei rozwijać. Ludzie kultury uważają, że nauczyciele nie są zmotywowani do działań wychodzących poza ich pensum pracy, skupiają się (na wyższych etapach edukacyjnych) na przygotowaniu do egzaminów.

Rysunek 1. Postrzeganie instytucji kultury przez instytucje oświatowe. Efekt prac grupowych w ramach warsztatów BMK.

Natomiast z perspektywy pracowników oświaty to właśnie instytucje kultury mają lepsze warunki i środki do realizacji działań z obszaru edukacji kulturowej. Co istotne, dla nauczycieli jakość pracy w sektorze kultury jawi się jako wyższa, niż w szkołach. Również zakres wpływu ludzi kultury na swoich odbiorców oceniany jest jako wyższy niż nauczyciela w sytuacji szkolonej. Sami przedstawiciele kultury są postrzegani jako chętni do współpracy, często jawią się jako „wariaci” pracujący w wolnym czasie, posiadający dużą swobodę. Jednocześnie dla części uczestników działania kulturalne są mniej ważne niż edukacyjne.

Rysunek 2. Bariery współpracy. Efekt prac grupowych w ramach warsztatów BMK.

Oprócz typowych ograniczeń finansowych badani wskazywali ograniczenia organizacyjne (organizacja pracy szkoły), prawne i formalne (podstawa programowa, wymogi grantowe), trudność w synchronizacji pracy instytucji kultury i oświaty. W odniesieniu do kwestii organizacyjnych zarówno uczestnicy warsztatów jak i badani dyrektorzy DK wskazywali że barierą wpływająca na poziom i zakres współpracy pomiędzy lokalnymi instytucjami kultury i oświaty są funkcjonujące modele działania.

W uproszczeniu można powiedzieć, że domy kultury otwierają się kiedy zamyka się szkoła – mamy do czynienia z luką, która utrudnia współpracę oraz często przepływ dzieci i młodzieży z placówek oświatowych do placówek kultury. Dodatkowo dzieci dojeżdżające z mniejszych miejscowości mają utrudniony dostęp do oferty instytucji kultury bo szkolne busy odjeżdżają zaraz po lekcjach. Jak to ujął jeden z przedstawicieli instytucji kultury:

„Utrudnieniem do domu kultury, który chce przyciągnąć dzieciaki często jest prozaiczna – ostatni autobus odjeżdża o 15.00 i już później te dzieci nie przyjadą” [IDI_DK_05].

Ponadto w weekendy (kiedy instytucje kultury organizują wiele wydarzeń) nauczyciele nie pracują i rzadko są zmotywowani do uczestnictwa. Na ten problem wskazywali również badani dyrektorzy domów kultury:

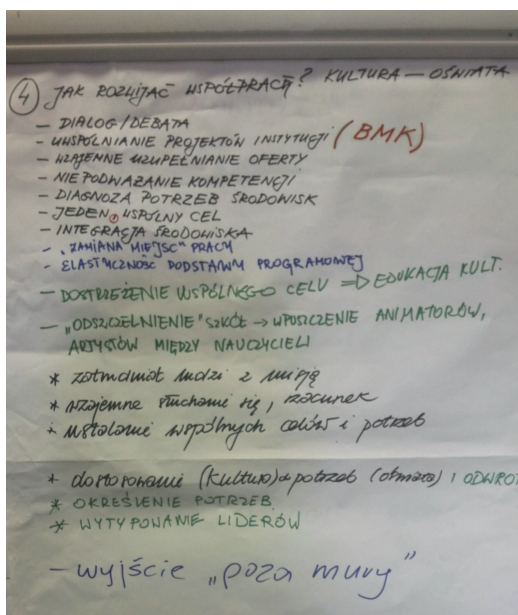
„Oczywiście narzekam na nauczycieli, ale co im się dziwić, że jak mają wolną sobotę czy niedzielę to raczej odpoczywają i jak bardzo nie będą zainteresowani to nigdzie nie przyjdą, a już z organizacją jakiegoś przyjscia uczniów to trzeba zapomnieć...” [IDI_DK_03].

Sami nauczyciele również dostrzegają ten problem:

„Wiecie, jak to jest, to zależy też od osobowości ludzi, są tacy ludzie w każdej grupie zawodowej, tak samo u nas, nauczyciele są tacy którzy właśnie myślą tak jak tutaj podawaliśmy stereotypy, a są ludzie, którzy po prostu są otwarci, aktywni, ale to co mówiliście, że ciężko też się nauczycielom jakoś przebić popołudniami, bo jednak pracujemy do określonej godziny” [IDI_Warsztat1_R1].

Na poziomie świadomościowym pojawiły się takie bariery, jak: brak szacunku, niedocenianie profesjonalizmu animatorów kultury przez nauczycieli, rutyna pracy. Jeżeli chodzi o te bariery, to zdaniem przedstawicieli sektora kultury nadal pokutuje stereotyp animatora jako kogoś niepoważnego, zajmującego się czymś tak niewymiernym jak kultura i szuka, rodzaju kuglarza:

„Dyrektor szkoły, czy w ogóle nauczyciele jak obstawiają się tymi swoimi dokumentami oświatowymi, testami, podstawami programowymi to trochę tak patrzą na nas jak na jakiś może niekoniecznie szkodliwych, ale świrów co to biegają po scenie, że my tylko młodych od nauki odciągamy i chcemy się tylko bawić zamiast do matury przygotowywać” [IDI_DK_051].

Rysunek 3. Potencjał współpracy międzyinstytucjonalnej. Efekt prac grupowych w ramach warsztatów BMK.

Na koniec uczestnicy proszeni byli o wskazanie potencjałów współpracy. Zasadniczą szansą jest zmiana podejścia i nastawień wzajemnych – wspólne ustalanie celów i priorytetów oraz uwspólnianie perspektyw, wzajemne słuchanie się, wymiana doświadczeń. Kolejna szansa to zwiększenie obecności animatorów i artystów w szkołach, komplementarność oferty oraz wzajemne uzupełnianie oferty. Istotne też jest niepodważanie kompetencji oraz podejście dialogiczne oraz integracja środowiska.

Potencjał współpracy pokazuje otwarte pytanie w ankiecie on-line dotyczące możliwości wsparcia jakie badani mogliby udzielić innym (pyt. W jaki sposób Pani/Pan/Państwa instytucja mógłby/mogłaby pomóc innym podmiotom realizującym działania z zakresu edukacji kulturowej?). Najczęściej wskazywaną kategorią jest:

- Wymiana doświadczeń
- Udostępnienie zasobów lokalowo- sprzętowych i ludzkich
- Realizacja wspólnych projektów

W dalszej kolejności wskazano: dostęp do odbiorcy (szczególnie dzieci i młodzieży), na co wskazywali przede wszystkim przedstawiciele oświaty oraz organizacje szkoleń, warsztatów – zarówno przedstawiciele sektora kultury jak i oświaty wskazywali, że posiadają wiedzę, kompetencje, którymi mogą się dzielić.

Co dalej? Rekomendacje w oparciu o wyniki badań

Rekomendacją kształtującą się w oparciu o wniosek dotyczący rozproszenia instytucji kultury w regionie, zróżnicowane modele działania wynikające m.in. z faktu połączenia w ramach województwa dolnośląskiego kilku województw, jest **potrzeba wymiany doświadczeń wśród podmiotów realizujących edukację kulturową w regionie** (organizacja spotkań pozwalających na uczenie się od siebie, poznawania się i wypracowywania wspólnych stanowisk). Badani podkreślali, że tego typu inicjatywa jak portal DOKiS.pl jest jednym z narzędzi (choć niewystarczającym wobec potrzeb) zwiększania przepływu informacji.

Głównym odbiorcom edukacji kulturowej są dzieci i młodzież, można powiedzieć, że większości przypadków działania z obszaru edukacji kulturowej kończą się na liceum. Ważną grupą, szczególnie w mniejszych miejscowościach są młodzi dorośli (często osoby wracające do swoich rodzinnych miejscowości) wydaje się, że warto rozbudowywać dla nich ofertę edukacyjną, szczególnie że są to aktywne osoby, często posiadające dzieci, które są potencjalnymi odbiorcami działań instytucji kultury i oświaty. Badanie ilościowe w ramach diagnozy pokazało, że podmioty zajmujące się edukacją kulturową w regionie w ograniczonym stopniu współpracują z organizacjami pozarządowymi. Wydaje się, że to niewykorzystany potencjał, biorąc pod uwagę fakt, że NGO-sy reprezentują często innowacyjne podejścia oraz dysponują wolontariuszami mogącymi wspierać działania prowadzone przez samorządowe instytucje kultury i edukacji.

Jedną z rekomendacji wynikającą z diagnozy oraz tożsamą z rekomendacjami z Kongresu Kultury jest **potrzeba prowadzenia działań długofalowych** (raczej nie jednorazowych projektów, eventów) w obszarze edukacji kulturowej – tak aby wykształcić świadomego i krytycznego odbiorcę.

Ze względu na zmianę cywilizacyjno-demograficzną tradycyjne miejsce młodzieży w instytucjach kultury zajmują stopniowo grupy seniorów – zarówno członkowie Uniwersytetu Trzeciego Wieku, zespoły ludowe, seniorzy też bardzo chętnie uczestniczą w ofercie kulturalno-rekreacyjnych wycieczek. Można stwierdzić, że seniorzy do realizacji własnych potrzeb wykorzystują instytucje kultury – aktywny senior jest szansą

funkcjonowania DK, realizacji działań statutowych oraz działań z obszaru edukacji kulturowej.

Pierwsze doświadczenia realizacji projektów w ramach Bardzo Młodej Kultury pokazują, że niezwykle istotne i możliwe w ramach lokalnych działań w obszarze edukacji kulturowej jest **podnoszenie podmiotowości dzieci, budowanie kreatywności szczególnie wśród dzieci pochodzących z defaworyzowanych środowisk**. To przykład działań realizujących wyrównywanie szans przy jednoczesnym pozostawieniu autonomii uczestnikom (w projektach dzieci miały wpływ na scenariusz, choreografię w ramach przedstawień które współtworzyli). Wydaje się, że tego typu podejście warto kontynuować w kolejnych edycjach Programu.

Wydaje się również, że obok wskazywanych przez badanych barier organizacyjno-finansowych sporym wyzwaniem we wdrażaniu edukacji kulturowej oraz współpracy podmiotów w tym zakresie jest **kwestia rutynowości oraz przyjmowanych modeli mentalnych przez pracowników sektora kultury i edukacji**. Wydaje się, że tego typu bariery świadomościowe Bariery przełamywane są zaangażowaniem oraz gotowością przekraczania zastanych schematów – w przypadku spotkań i warsztatów w ramach BMK pojawiały się antagonizmy między przedstawicielami instytucji kultury a nauczycielami (formułowanie zarzutów, że jak nauczyciele kończą lekcje to idą do domu i nie są zainteresowani dalszymi działaniami, z drugiej strony pracownicy DK prowadzi swoje działania popołudniu i na ich wystawy rzadko przychodzą szkoły – pojawiły się pomysły żeby robić wernisaże w szkole. Istnieją przykłady przełamujące utarte schematy. Efektywnym sposobem wzajemnego wykorzystania zasobów domu kultury i szkoły jest na przykład praktyka pochodząca z miejscowości Pilawa Górna, gdzie dyrektor DK zaproponował szkole organizację rozpoczęcia i zakończenia roku szkolnego na terenie DK. Dalszym naturalnym krokiem było przyciągnięcie uczniów na zajęcia organizowane przez DK.

W odniesieniu do współpracy międzysektorowej warto formułować rekomendacje związane ze specyfiką działań podmiotów edukacji kulturowej w małych miejscowościach. W wypadku tego typu społeczności trzeba nauczyć nauczycieli że współpraca z DK rozwija dzieci (a więc uczniów ich szkół). Tego typu budowanie ważności edukacji kulturowej może być pozytywnie przyjmowana przez nauczycieli.

Ze względu m.in. na zdefiniowanie bariery świadomościowej, ograniczenia we współpracy zasadne jest **edukowanie przede wszystkim samorządowców oraz nauczycieli**. Warto pokazywać nauczycielom, że otwarcie na animację, działania kulturalne przynosi korzyści w całym procesie edukacyjnym i wychowawczym.

Budowanie świadomości i podnoszenie rangi edukacji kulturowej powinno się łączyć z konkretnymi działaniami. Warto zastanowić się nad dwiema strategiami. Z jednej strony **zwiększaniem zakresu edukacji kulturowej w szkołach** (np. w formie zajęć pozalekcyjnych) - w tym, wypadku instruktor z domu kultury mógłby przychodzić do szkoły po zakończeniu lekcji i organizować zajęcia (wymagało by to synchronizacji odjazdu transportu szkolnego) jako alternatywę dla typowych działań świetlicowych. Druga strategia, to **wyprowadzania edukacji kulturowej poza mury szkoły** – prowadzenie lekcji w domach kultury, teatrach, pracowniach ceramicznych. Takie działania oczywiście mają miejsce, jednak dotyczą szczególnie młodszych uczniów i w dużej mierze zależą od kompetencji i zaangażowania nauczycieli prowadzących. Ważne jest więc, aby działania te miały to charakter systemowy, zaplanowany i powszechny.

Na podstawie materiału jakościowego stwierdzić można, że potencjałem, który należy w większym zakresie wykorzystać są **wiejskie świetlice**. Stanowią one wyzwanie organizacyjno-finansowe (trudności w utrzymaniu, braki kadrowe), często jednak są ważnym ośrodkiem samoorganizacji lokalnej (seniorzy, grupy śpiewacze). Tego typu grupy często wymagają jedynie niewielkiego wsparcia merytorycznego (obecności instruktora, animatora). Ważne, aby budować świadomość – szczególnie wśród samorządowców, że świetlice są bardzo dobrym miejscem zawiązywania lokalnych więzi i realizacji edukacji kulturowej. Ponadto świetlice wydają się naturalnym miejscem organizacji działań dla dzieci i młodzieży, które nie mają możliwości dojechania do placówek kulturalnych w większych miejscowościach (takie rozwiązanie wymagało by zatrudnienia instruktora, jednocześnie taki instruktor w ramach swoich obowiązków mógłby „obsługiwać” kilka świetlic). Pozwalałoby to (podobnie jak wyżej wskazana rekomendacja obecności instruktorów w szkołach po lekcji) na niwelowanie bariery dostępu do domów kultury wynikających z odległości. Tego typu rozwiązanie miało miejsce i sprawdziło się, w jednej z lokalnych inicjatyw w ramach Programy DK+. Również pierwsze doświadczenia z BMK, w projektach które realizowane są w świetlicach wskazują, iż dzieci i młodzież bardzo chętnie uczestniczą w zajęciach z edukacji kulturowej w świetlicach.

Odmienna sytuacja panuje w ośrodkach, w których oferta edukacji kulturalnej jest rozległa i zróżnicowana, brakuje natomiast uczestników działań. W tym wypadku kluczowe wydaje się nie tyle kształtowanie oferty działań, ile budzenie potrzeb uczestnictwa w kulturze. Można to realizować m.in. wychodzeniem z oferta edukacji kulturowej do potencjalnych odbiorców (na ich podwórka, miejsca, gdzie spędzają czas wolny). Punktem odniesienia może być m.in. prowadzony w sześciu wybranych miastach Dolnego Śląska projekt Czytanie Miasta (w ramach Dolnośląskiej Platformy ESK 2016+).

Podsumowanie

Dane zgromadzone podczas diagnozy pozwalają stwierdzić, iż edukacja kulturowa jest prowadzona w województwie dolnośląskim przez dużą grupę podmiotów. Problemem jest brak systematyczności, częsta akcyjność tych działań (wynikająca m.in. z logiki grantów, projektów). W wielu wypadkach działania z obszaru edukacji kulturowej opiera się na pasji, zaangażowaniu realizatorów. Diagnozowani przedstawiciele instytucji edukacyjnych i kulturalnych wskazują, na bariery organizacyjne, finansowe i mentalne. Jednocześnie, wyzwaniem jest zakres i forma współpracy pomiędzy przedstawicielami edukacji kultury oraz brak systemowych rozwiązań w tym zakresie.

Przyglądając się funkcjonowaniu podmiotów realizujących edukację kulturową na Dolnym Śląsku można zadać pytanie: czy rysuje się wizja modelowego sposobu wdrażania edukacji kulturowej, takich działań, które można promować i pokazywać jako punkt odniesienia działającym podmiotom sektora kultury i edukacji? Diagnoza wskazuje, że są wybrane miejsca gdzie edukacja kulturowa jest realizowane we współpracy instytucji edukacji i kultury, jednak nie jest to standard dla całego województwa. Pierwsze doświadczenia wdrażania Programu Bardzo Młoda kultura dają nadzieję, że działania z obszaru edukacji kulturowej mogą przyciągać odbiorców, kształtować ich kompetencje, dawać możliwość autonomicznej ekspresji poprzez sztukę oraz budować społeczną widzialność i ważność działań kulturalnych wśród samorządowców oraz mieszkańców.

Aneks metodologiczny

W ramach badania zrealizowano ponad 515 ankiet. W całym badaniu on-line wzięło udział 945 respondentów (stan na 27.10.2016). Przeciętny czas wypełniania ankiety to 57 min. Aby uzyskać jak najwyższy zwrot w badaniu Operator przyjął następującą procedurę: wypełnienie ankiety było warunkiem wstępnym udziału w procesie kwalifikującym zainteresowane osoby do dalszej części projektu. Od maja 2016 r. rozpoczęto proces wysyłania pism z prośbą o wypełnienie ankiety do szkół za pomocą Kuratorium Oświaty, bibliotek (za pomocą Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej) i ponad 350 instytucji kultury, w tym partnerów systemu zarządzania kulturą DOKIS.pl. W wyniku tej pracy zebrano nierównomierną ilość ankiet. W związku z tym OKiS kontynuował zbieranie ankiet od przedstawicieli instytucji kultury.

Badanie to okazało się trudnym komponentem ze względu na kilka aspektów. Pierwszy to dostęp do respondentów. Pomimo posiadania szerokiej bazy kontaktowej OKiS nie posiada bazy wszystkich podmiotów edukacji i kultury w regionie, które mogłyby wziąć udział w badaniu. Oznacza to niemożliwość ani realizacji badania na pełnej populacji, ani realizacji badań na wybranych próbach. Podobnie zresztą jak wyniki w innych województwach, prezentowane w raporcie dane nie są reprezentatywne. Kolejnym problemem realizacyjnym jest sama obszerność narzędzia – wielość pytań spowodowała, że jest ogromna liczba niedokończonych ankiet. Ma to też związek z charakterem samego narzędzia – ankieta CAWI, wypełniana samodzielnie przez respondenta, bez obecności ankietera zmniejsza poziom kontroli nad procesem realizacji. Jednocześnie trzeba stwierdzić, że udało się zebrać bardzo dużo ankiet. Analizując komentarze badanych widać zaangażowanie części z nich – zasadniczo komentarze wskazywały na fakt, że ankieta jest za długa, jednak pojawiały się takie, które mówiły, że jest przydatna: „Reprezentuję szkołę i potwierdzam, że to ankieta za długa i niektóre pytania nie są do końca trafione. Ale przydatna dla uzyskania ogólnej informacji”.

Poza ankietą realizowane były wywiady z uczestnikami wszystkich spotkań. Wywiady miały charakter nagrań filmowych. W warsztatach wzięło udział ok 30 osób. Ten materiał ma charakter zarówno diagnostyczny jak i ewaluacyjny. Dodatkowo w październiku 2016 przeprowadzono 10 IDI z dyrektorami lokalnych DK. Wywiady przeprowadzono za pośrednictwem telefonu. Średnia długość wywiadu to 35-45 min.

Notatki:

Materiały dodatkowe

Dokumentacja filmowa z projektów realizowanych w ramach programu Bardzo Młoda Kultura na Dolnym Śląsku znajdują się na stronie internetowej Projektu pod adresem :

<http://www.bardzomlodakultura.pl>

oraz na profilu facebook: [facebook.com/bardzomlodakultura/](https://www.facebook.com/bardzomlodakultura/)

notatki:

Projekt jest dofinansowany ze środków budżetu Narodowego Centrum Kultury
w ramach programu Bardzo Młoda Kultura 2016-2018
oraz Województwa Dolnośląskiego

Ośrodek Kultury i Sztuki we Wrocławiu

Instytucja
Kultury
Samorządu
Województwa
Dolnośląskiego

**DOLNY
ŚLĄSK**